Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

FORTIDS VEJE

HISTORISK LÆSNING

Russisk Kavaleriangreb under den første Verdenskrig

REDAKTION HAL KOCH

En Kunstnerskæbne fra det attende Aarhundrede Frederik la Croix - Da Engelskmanden kom. Dagbogsoptegnelser fra 1807, da Englænderne invaderede Sjælland - Den historiske Udvikling af det tysk-russiske Forhold. Fra den preussiske Syvaarskrig til den anden Verdenskrig - Otteogtyve Aar i „Das grosse Vaterland" - m. m.

DET DANSKE FORLAG

»FORTIDS VEJE« 5. AARGANG NR. 4 - OKTOBER 1947

EN KUNSTNERSKÆBNE FRA DET ATTENDE AARHUNDREDE FREDERIK LA CROIX

Af Adjunkt *Aage F. Blomberg.*

Man siger, Kunstens Vej er trang og tornefuld, og hvis dette har Gyldighed i vore Dage, saa gjaldt det ikke mindre i tidligere Tider, hvad der fuldt ud bekræftes, naar man undersøger, under hvilke Forhold Kunstnere i 17. og 18. Aarh. levede i vore Købstæder; thi kun de færreste af dem spandt Guld ved deres Kunst, for de fleste betød Kunstnertilværelsen et Liv fuldt af Savn og Lidelser, af Fattigdom og Elendighed. Langt større Chancer for en sorgfri Tilværelse havde de Kunstnere, der levede i København og kunde tælle Hoffet, Adelen og Embedsstanden blandt deres Kunder; alligevel kunde Livet ogsaa arte sig usikkert for dem, heller ikke de kunde være sikker paa at undgaa Nød og Fattigdom, og et talende Vidnesbyrd herom er Maleren Frederik la Croix.

Saaledes som Navnet fortæller, hører la Croix til en fransk Slægt, der i sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede kom til Danmark og slog sig ned i København; her fødtes Frederik la Croix i 1691. Hans Forældre var Theskænkeren Jean Baptiste la Croix og Martha le Coffre. Moderen var Søster til en af Tidens kendte Malere, Bénoit le Coffre; Faderen synes at have været en urolig Sjæl, der havde svært ved at finde sin rette Plads, altid kæmpede han med økonomiske Sorger, der ikke blev mindre, efterhaanden som Familien blev større og større; træt af Kampen og

Vanskelighederne opgav han sine Forpligtelser over for Familien, og 1705 rømte han fra Landet, efterladende Hustruen og de 5 Børn til deres egen Skæbne, det yngste Barn var da ca. 5 Aar gammel. Martha le Coffres Stilling var ikke misundelsesværdig, da hun stod helt uden Hjælpemidler. Heldigvis traadte hendes Broder Maleren til og hjalp hende, saa godt han kunde; med Penge har han dog ikke kunnet hjælpe Søsteren, thi han levede som Regel i Armod, men han tog sig af den ældste Søn Frederik og lod ham uddanne som Maler; muligvis har Coffres Forbindelser med Hoffet været medvirkende til senere at skaffe Frederik la Croix Stillingen som Ridsemester for Landkadetterne, hvorved han bl. a. blev Lærer for Arkitekten Thurah; senere lykkedes det ham ogsaa at blive Ridsemester for Søkadetterne. Begge Stillinger havde han en Aarrække, indtil han i 1738 traadte tilbage som Søkadetternes Lærer, og 1741 ophørte han at være Ridsemester for Landkadetterne. Disse Stillinger bragte la Croix i Forbindelse med Hoffet, og han blev snart en af de Malere, der benyttedes af dette, men i første Række kom han dog aldrig.

Han har malet et Portræt af Kronprins Christian (VI), men mest kendt er han for en Række Portrætter af Klosterfrøkener paa Vemmetofte; det er muligvis ogsaa ham, der har malet Portrætter af Personer ved Prinsesse Sophie Hedvigs Hof, f. Eks. af Prinsessens Kirurg Andreas Høyelse. Kan han saaledes takke Hoffet for sin Stilling som Ridsemester, saa skylder han sine Familieforbindelser, at han fik Tilknytning til en helt anden Kreds.

Hans Søster Marie Magdalene var blevet gift med den franske Skuespiller René Montaigu, der 1722 blev Direktør for den første danske Skueplads, der aabnedes i den tidligere franske Tealerbygning i Lille Grønnegade. Hun op-

traadte selv paa Teatret, hvor hun skal have været en ypperlig Fremstiller af Pernille i Holbergs Komedier; desuden skal hun have spillet Geske i »Den politiske Kandestøber« og i »Den Vægelsindede«. Holberg roser hende for hendes Udførelse af Rollerne. Ogsaa en anden af la Croix's kvindelige Slægtninge, Helene la Croix, der var gift med hans Morbroder og Læremester, Maleren Benoit le Coffre, knyttedes til Teatret. Dette Slægtskab med de talentfuldeste af Actricerne ved Grønnegadeteatret kan have bragt la Croix i Forbindelse med dette, og den Tanke er da ogsaa udkastet, at han har malet Dekorationerne til Teatret. Formodentlig er det ogsaa Forbindelsen med Teatret og Slægtskabet med Skuespillerinderne, han kan takke for Bekendtskabet med Ludvig Holberg, og det menes da ogsaa, at han har malet det tidligst kendte Billede af denne, det er nu gaaet tabt og kun kendes i Stik.

Vi ved ikke, hvilke Grunde der i 1741 fik den 50-aarige Maler til at opgive Stillingen som Ridsemester for Landkadetterne, men man maa vel gaa ud fra, at kun stærke og vægtige Grunde har faaet ham til at bryde op fra det Sted, hvor han havde sin Familie og sine Venner, og hvortil han maa have været knyttet med stærke Baand. København kunde trods alt dog byde ham tryggere og bedre Kaar end hvilket som helst andet Sted i Landet. Man har derfor ogsaa tidligere ment, at han maatte være død o. 1741, siden han efter den Tid synes at være forsvunden. Men la Croix har virkelig efter sin Afsked som Ridsemester forladt København; i 1743 boede han i Odense sammen med sin Hustru Sophie Amalie Cloppenburg, og her har han da søgt at bjærge Livet som Maler. Hvornaar han er kommet til Odense, er ikke helt klart, men meget tyder paa, at han er kommet til Byen før 1. Januar 1743; thi ved sin Død skyldte han Byen Indkvarteringspenge fra 1. Septem-

ber 1743, medens Beløbet fra 1. Januar og til 1. September 1743 var betalt.

Gennem hele det 17. og 18. Aarhundrede boede der Malere i Odense, der ernærede sig ved Arbejde paa Herregaardene, i Kirkerne og for de rige Borgerfamilier, saaledes virkede f. Eks. Maleren Thomas Jacobsen Westerholt her i første Halvdel af det 18. Aarh. indtil sin Død i 1739, og i den følgende Tid synes der ikke at have været nogen Kontrafejer i Byen, førend la Croix dukker op. Man kan jo gætte paa, hvad der kan have faaet ham til netop at vælge Odense; maaske skyldes det Greve Christian Rantzau, der i 1740 var blevet Stiftamtmand over Fyen, han var Hans Grams gode Ven og Ambrosius Stubs Beskytter, han var desuden en stor Beundrer af Holbergs Komedier og understøttede den danske Skueplads; men det er som sagt kun Gætteværk, i Virkeligheden ved vi intet om en Forbindelse mellem la Croix og Grev Rantzau.

1743 logerede Ægteparret la Croix paa Vestergade i Odense i Skræddermester Svend Børges Gaard. Samme Aar ansattes »Mons. Lacroix Skildrer« til Kopskat, han skulde betale 4 Rdl. og 3 Mk. af en Pige. Det anføres, at han er uden Formue og Næring. Det voldte Maleren store Vanskeligheder at udrede Pengene, og Sønnen skrev da til Magistraten for at faa Beløbet nedsat; i sit Indlæg anfører han bl. a., at Faderen søgte sit Brød tillige paa andre Steder, hvilket formodentlig blot betyder, at han har arbejdet rundt om paa Herregaardene. Af Sønnens Indlæg fremgaar endvidere, at Faderen sidder meget daarligt i det og kun har været en kort Tid i Odense, han mener derfor, at det Beløb, Faderen er sat til, vil være alt for tungt for ham at bære.

I Længden havde la Croix ikke Raad til at bo hos Skræddermesteren paa Vestergade, og han maatte søge en bil-

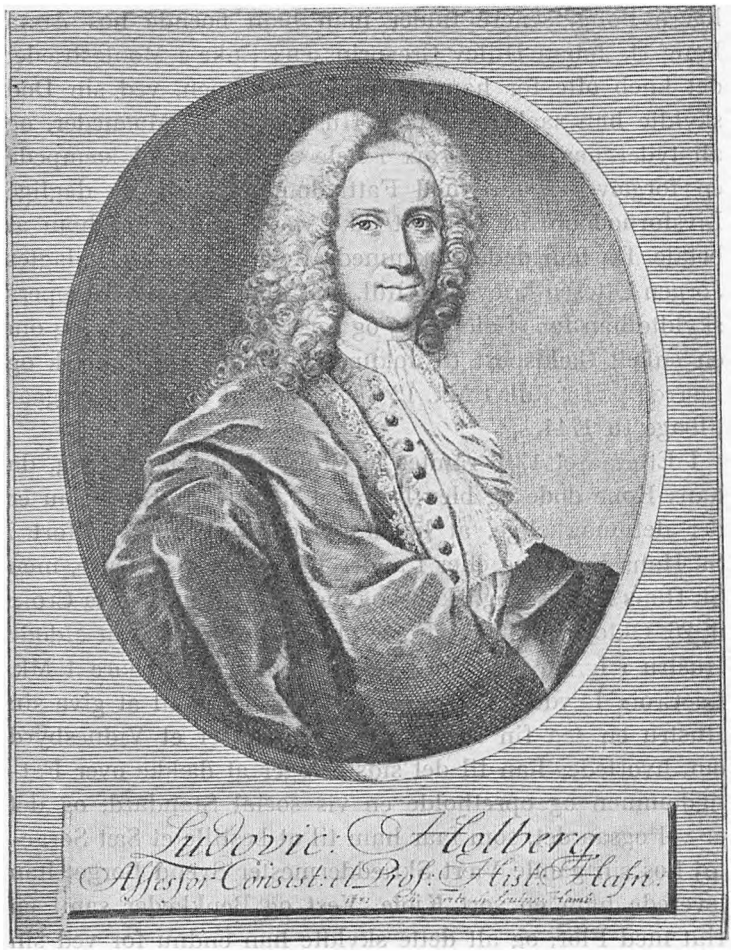

Det ældste bevarede Portræt af Holberg er dette Stik af Hamburgeren Chr. Fritzsch fra 1731. Til Grund for det har antagelig ligget et Portræt, malet af Frederik la Croix.

ligere Bolig, senere finder man ham boende hos Anna Bang sl. Johan Ditlev Gregoriussens Enke i Møntestræde; det kneb ofte for ham at udrede Huslejen, ved sin Død skyldte han saaledes Enken Husleje for 15 Maaneder, og alt tyder paa, at la Croix i hele sin Odensetid kæmpede en forgæves Kamp mod Fattigdommen, selv de daglige Livsfornødenheder har det ikke været muligt for ham at betale. Da han døde, strømmede Regningerne ind. Slagter Jørgen Ottesen krævede 1 Rdl. 8 Sk., hos Maren Vintappers skyldte han for »fiolet« Tøj og Lærred 2 Rdl. 4 Mk., og om en enkelt Gældspost til Jokum Handberg for Damask og Lærred paa 2 Rdl. 1 Mk. 12 Sk. faar vi at vide, at den gaar tilbage til 1744.

I Efteraaret 1746 ramtes la Croix af et haardt Slag, da hans Kone døde og blev begravet i St. Hans Kirke; nu er der det mærkelige, at hendes Død hverken er indført i St. Hans Kirkebog eller i andre Kirkebøger i Odense, men St. Hans Kirkes Regnskabsbog melder godt nok, at la Croix d. 26. Oktober 1746 betalte 1 Rdl. og 2 Mark for sin afdøde Hustru i første Part Jord og for den nye Ligbaare 1 Mk. La Croix havde i Virkeligheden ikke Raad til at give sin Hustru en saa fin Begravelse, men det er et Vidnesbyrd om, hvorledes han til det sidste søger at dække over Fattigdommen og opretholde en vis social Standard, og det er vel ogsaa det, som faar ham til at bestille et Sæt Sørgetøj hos sin gamle Vært Skræddermester Svend Børge; han leverede ham en sort Kjole, Vest og Benklæder samt en Hat med Flor, og alt dette skyldte han endnu for ved sin Død, og paa samme Tid havde Snedkermester Jens Sørensen endnu 5 Rdl. 1 Mk. 8 Sk. til Gode for Kisten, han havde leveret. Det undrer os derfor, at la Croix har kunnet betale Kirken for Begravelsen, men det bliver forstaaeligt, naar Skiftet efter ham kan oplyse os om, at han i Efteraaret

1746 laante 2 Rdl. af Apoteker v. Westen. La Croix har vel været en god Bekendt af v. Westen og kan paa Løveapotekets Vinstue have truffet v. Westens gode Ven Digteren Ambrosius Stub, der netop i disse Aar boede i Odense.

La Croix skulde ikke overleve sin Hustru ret længe; ved Nytaarstid 1747 blev han syg. Hvor han da boede er uvist; thi da Møntestræde hørte til Vor Frue Sogn, maa han have boet i St. Hans Sogn, da hans Kone døde, siden hun blev begravet i St. Hans Kirke; ved hans Død fandtes en stor Del af hans Bohave i Møntestræde, men han døde d. 27. Marts 1747 hos Skræddermester Svend Børge i Vestergade, hvor han havde et Kammer og fik Kosten. Ifølge Skiftet skyldte han ved sin Død Svend Børge for 12 Ugers Kost og Kammeret, formodentlig har den syge Maler tilbragt de sidste Maaneder af sit Liv hos Svend Børge. Den 30. Marts blev »M. Lacroix Skildrer« begravet paa St. Knuds Kirkegaard i 2. Parts Jord.

Da la Croix døde, opholdt Sønnen Henning Frederik sig i København, han ilede straks til Odense, og efter hans Ankomst blev der skiftet; dette Skifte fortæller ikke blot om den Nød og Fattigdom, la Croix har lidt under i sine sidste Aar i Odense, men ogsaa, at han har kendt bedre Dage. Da Skifteforvalteren og hans Svende indfandt sig i la Croix's Kammer hos Svend Børge, fandt de slet ingen Møbler her, men derimod noget Linned og nogle Gangklæder, bl. a. den sl. Mands Sørgedragt, men ogsaa hans daglige Klæder som et Par brune Bukser, en stribet Slaabrok, en gammel stribet Nattrøje og en gammel rød Nathue; endelig fandt man i en Kuffert 6 Hørgarnsskjorter samt noget andet Linned. Dette var dog ikke Malerens hele Løsøre; Svend Børge og hans Hustru kunde fortælle Skifteforvalteren, at flere Ting tilhørende la Croix maatte kunne findes i hans tidligere Logis i Møntestræde. Her fandt man

da ogsaa nogle Møbler, et Bogskab med 26 Bøger mest religiøs Litteratur, bl. a. Dr. Johan Arnds Wahrer Christenthumb, mest Interesse har det for os, at der her ogsaa fandtes 4 Malerier, hvoraf de to i forgyldt Ramme var Portrætter af la Croix og Sønnen Henning Frederik, de to andre Malerier var Portrætter af Kancelliraad, Regimentsskriver Bekker.

Henning Frederik la Croix oplyste Skifteforvalteren om, at Faderen for at faa Penge til Laans havde pantsat en Del Løsøre; hos Jokum Kysau i Møntestræde Lagener, en Del af Hustruens Tøj samt en Sølvtumle, hos Christen Rasmussen ved Munke Mølle Gangtøj, Linned og Sengetøj, desuden en drevet Guldring. Professor Zeuthens Enke havde taget et Sølvur i Pant, Maren Vintappers en Skildpadde-Daase med Sølvbeslag. Da Boet saaledes havde en Del Gæld, besluttedes det, at Løsøret skulde sælges ved Auktion. Ved denne Lejlighed købte Wulf Maler bl. a. et Skrin med Værktøj, formodentlig Malerrekvisitter; Sølvtumlen gik til Skomager Søren Madsen, medens Birte Blytækkers havde kastet sin Kærlighed paa Guldringen, som hun ogsaa fik for 2 Rdl. Skildpaddedaasen sikrede Brændevinsbrænder Christoffer Eggertsen sig; Auktionens kostbareste Stykke var Sølvuret, der for 14 Rdl. gik til Glarmester Christian Junge.

I Sommeren 1747 afholdt Skifteforvalterne et Møde med Kreditorerne, la Croix's Søster Charlotte fordrede da 10 Rdl., som hun havde lagt ud til den sl. Mands Begravelse. Sønnen indleverede et Indlæg, hvori han meddelte, at han havde solgt Portrætterne af Cancelliraad Bekker til denne »i Mangel af daglig og nødtørftig Levemiddel, eftersom der ingen Victualier var i Huset, hvoraf jeg og Pigen kunde underholdes, tilmed maatte jeg tigge ham dem paa, thi

han vilde ikke have dem, de var ikke færdige, tilmed er det hverken Guds eller min allernaadigste Konges Lov, at man af Sult skal crepere«. Den lille Kuffert i Boet havde tilhørt ham i mange Aar. Portrætterne af Faderen og ham selv havde han faaet af sin Fader for 9 Aar siden, og han vilde nødig, de kom i fremmede Hænder. Den sorte Klædedragt, som Svend Børge krævede ham for, havde han faaet længe før Faderens Død og havde lovet at betale den om et Aar; men da han havde tjent Halvdelen af Pengene, maatte han laane Faderen dem, og denne lovede at betale dem alle, »naar Tiden var forfalden«, men kort efter døde han. Videre i sit Indlæg paastod han, at han »havde tjent sin sl. Fader, eftersom han ikke haver haft Raad dertil at holde sig nogen Dreng som en Dreng og icke som en Student, og maatte jeg icke faa eller tage nogen Condition for ham, thi han sagde alle Tider, saa længe du tjener mig, saa skal jeg give dig din Føde og Klæde, og i den Henseende haver jeg viist Svend Børre til Sterboen, hvilken at betalle jeg aldeles icke giør, thi saalenge et Barn trenner sine Forældre, skal de have Føde og Klæde, det er billigt, thi Lønd haver jeg icke faaet, mens det jeg haver tient, har de bekommet til min og deres Underholdning«. Til Slut beklager han sig over, at Svend Børge har beholdt nogle af Faderens Ting, bl. a. Karl XII's Liv og Levnedsbeskrivelse paa Fransk.

Auktionen indbragte 104 Rdl. 7 Sk., og sammen med det usolgte Løsøre, der vurderedes til 5 Rdl., og de 4 Rdl. for Bekkers Portrætter, udgjorde Boets Middel og Formue 113 Rdl. 7 Sk., medens Boets Gæld samt Auktions- og Skifteomkostningerne beløb sig til 194 Rdl. 2 Mk. 3 Sk., Boets Underskud var saaledes godt 81 Rdl., saa der blev intet at arve for Sønnen. Midlerne udlagdes først og frem-

mest til de panthavende, men paa Grund af Boets slette Tilstand maatte Pigen nøjes med 8 Rdl., altsaa et Aars Løn i Stedet for de 3 Aars Løn, hun havde til Gode.

Boets Tilstand giver et overbevisende Indtryk af de økonomiske Vanskeligheder, Frederik la Croix har haft at slaas med efter sin Ankomst til Odense; lidt efter lidt har Kampen for det daglige Brød tvunget ham til at skille sig af med sine Ejendele, der bærer Præg af fordums Herlighed. Hvad der blev af Søsteren Charlotte vides ikke, men Henning Frederik la Croix er formentlig den Skildrer la Croix, der 66 Aar gammel blev begravet i Kolding d. 29. April 1783.

DA ENGELSKMANDEN KOM —

DAGBOGSOPTEGNELSER AF JOHAN HENRIK TAUBER

Ved Rektor, Dr. phil. *Kjeld Galster.*

Johan Henrik Tauber (1743—1816) var Søn af Kobbersmed Emmanuel T. i Aalborg og gik i Aalborg lærde Skole, som han elskede og har beskrevet i sine livlige Erindringer (Memorier og Breve XXXVIII), der er Hovedkilden til Skolens Historie i det 18. Aarhundrede. Han blev en af Datidens betydeligste Skolemænd, Rektor først i Horsens (1773—81), derpaa i Odense (1781—87) og endelig i Roskilde (1787—1808). I flere Skrifter kæmper han for de nye, frisindede Skoletanker og var navnlig en bitter Modstander af den slemme Terpen og tankeløse Udenadslæren og af den raa Skoletugt.

Hans Erindringer og Dagbøger (der i 14 Kvartbind findes i Aalborg Katedralskoles Bibliotek)*) har ofte været benyttet af Forskningen, men aldrig udgivet i deres Helhed, dertil er de for ordrige, og dertil er han for optaget af sine Svagheder og Skrøbeligheder og for egocentrisk i sin Filosofering. Men der er stadig noget at finde deri.

Her skal fremdrages nogle Dagbogsoptegnelser fra 1807, da Katastrofen ramte Danmark. Paa en levende Maade, synes jeg, sætter de os ind i Stemninger og Følelser, der raadede i det danske Folk, da Englænderne pludselig invaderede Sjælland, bombarderede Hovedstaden og sejlede bort med Flaaden.

Den 12. August 1807. Kronprinsen er hjemkommen over

*) Hans Søn, Emanuel Tauber, var Rektor her 1811—45.

Hals og Hoved i Gaar Aftes. I Dag kom han tilbage til Hovedstaden og lejdede Kongen og Prinsesserne til Adlersborg. Folkene ere indkaldede. Landeværnet holder sig færdig. Her er overalt Strid og Rygte om Krig. Man venter en Anden April med Fynd og Kraft.

Den 14. August. Fra Frederik[1]) fik jeg med en Postkarl Brev i Dag fra København. Iblandt andet skriver han: »Fjenden truer og ligger lurende om vor kære Ø. Frygten er almindelig større, end jeg kan begribe eller forestille mig Grund til. Hele Regeringen er flygtet til Kolding. Kancelli, Rentekammer, Skoledirektionen, Engelstoft, alle de fornemmeste flytter ind fra Byens Broer. Studentere ere regulære Trouper, holde Voldvagt, Brandvagt og koster dem Sabler og Gevær, Patrontaske, Fjær og Kasket. Selv Uniform slaar man ved Skræder plat for.«

Den 15. August. Fra min Frederik, Gemen i Studenterkorpset, fik jeg Brev af 14. August med alskens løse og faste Rygter. Overbringeren heraf var en tysk Student Meiner. Frederik skriver: »I Morgen faar vi Geværer og Sabel, og Overmorgen rykke vi mod Fjenden. Studentkoret er inddelt i 8 Kompanier, ethvert bestaar af 90 Mand, ialt 720, Officerer exklusive. Deres Uniform bestaar af en sort Kjol med højrød Krave og Rabatter, gule Knapper, graa Benklæder, hvid Vest og en Hat med sort Fjer. (Harlequins Dragt).«

Den 17. August. Vor Drømmen om Ro til det offentlige Arbejde paa Skolen varede næppe tre Timer, før Rygtet medbragte den Tidende, at Engelænderne, som havde gjort Landgang, laa med 10,000 for Hovedstaden; at en Rytter med Hest, som skulde bringe Kanoner og Krudt til Byen, laa dræbt; at Postsækken fra Hamborg var opsnappet, og at alt, hvad der var uden for Byen, flyttede og flygtede ud i Landet og ud af Landet. Vor Skræk forøgedes ved den

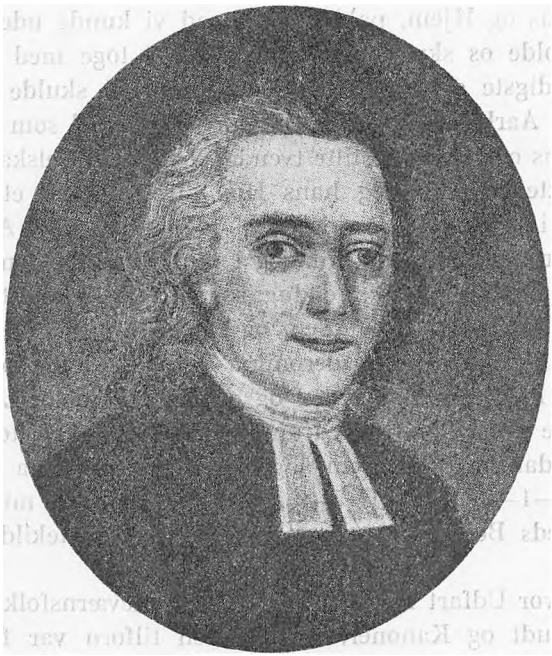

Joh. Henr. Tauber.
Efter Kobberstik.

Mængde Fremmede og smaa Børn, vi husede; derfor skyndte vi os at skaffe bort Madame Møller og Lorentz Møller, Fru Begtrup med 3 Børn og Barnepige, Præsten Begtrups Datter med Pige og min yngste Datter Lise — som sluttede Troppen. Jeg er bange for, at Nøden tvinger os til at følge efter, enten Sæby Præstegaard[2]) eller over Kallundborg til Aarhus[3]), for at sikre os, om ikke mod Vold saa dog for Forskrækkelse og Rædselsoptrin.

Den 18. August. Planen blev udført, at vi alle for det første jo før jo heller skulde — for ej at være et Maal for Rygter, mere modsvækkende end det virkelige — for-

lade Hus og Hjem, pakke ind, hvad vi kunde uden Opsigt, holde os skudfri for Tungeild. Vi toge med os det nødvendigste og let flyttelige, saafremt vi skulde sættes over til Aarhus, satte tvende Piger og en Karl som Opsyn over Hus og Hjem, bestilte tvende Vogne og i Selskab med Adjunkten Smidt[4]) og hans Hus afrejste med et tungt Hjerte i Morges Kl. 5 fra Roeskilde. Inden min Afrejse, om Morgenen halv tre, gik jeg i min Hauge, i den stille, rolige og kvægende Morgendug, saa fredelig, som alt burde være i den politiske Verden, og styrkede mig i Tillid til Guds Albestyrelse og Faderomhu. Derpaa tog jeg formelig Afsked med min Bogverden og mit intellektuelle Liv der, pakkede mine Papirer ned under Laas og Lukke, tog min ældste danske Bibel frem, lagde den opslagen paa Bordet (Ps. 27—1—2, Jes. VIII 7—9) at den, som afløste mig, som veltilfreds Beboer, kunde øse af samme Trøstekilde som jeg.

Ved vor Udfart hørte vi om 4000 Landeværnsfolk og en Del Krudt og Kanoner, som Natten tilforn var ført til Roeskilde, og ligesaa mange fra Holbæk Amt vare i Vente. De fleste Rædselsrygter var, inden vi vendte Ryggen til Byen, tilintetgjort. Langs med Gaderne, paa Fortogene, laa Landeværnsfolk med deres ordenlige Geværer og sov som i Moders Arme. Ved Port(d)øren stod Borgervagt.

Klokken lidet over ni, den skønneste Dag, i en Drivhushede, naaede vi Ringsted. Paa Postgaarden stimlede en Mængde af Byen til, for at høre og spørge nyt, eller for ej at give Athenienserne det mindste efter i denne Fuldkommenhed. De belønnede vore løse Fortællinger med samme Mynt. Provst Schrøder[5]), Kapellanen Hr. Petersen[6]), min fordums Discipel, kom for at hilse mig — den første forblev, indtil jeg steg til Vogns. Der traf jeg ogsaa min Jacob Saxtorph[7]), den færske Professor, med Familie,

raadvild, enten han skulde vælge Fyen til sit Tilflugtsted eller Lolland, da han ej kunde tænke andet end Blaagaard af vore egne nedskudt, saafremt det kom til Skud paa Skud. Desuden klagede han for det lærde Apparat, i hvilket han havde sat sin hele Formue, 1700 Rd., der nu var indsat i en Kælder, uvist om det blev andet end en Ejendom for Luerne.

Vi rullede derpaa af til Slagelse. ... Paa Vejen opholdt vi os halvanden Time i Krebshuset, spiste der til Middag og drak Kaffe. Slagelse naaede vi Klokken mellem 4 og 5. Ventede næsten haabløse efter Befordring til Sæby Præstegaard. Fik en med fire Heste og traf alle vore fra Roeskilde og vor gode Svoger og Svigerinde glade og veltilfredse.

Den 19. August. Den 18. Aug. gjortes der et Udfald af Jægerkoret i Forbindelse med en Del Borger-Arteleri paa den Hob af den tyske Legion, som havde gjort Landgang. Udfaldet var lykkelig, slog et Par Hundrede af de Engelske, drev Resten af 2000 paa Flugten, men da et større Antal var i Baghold, retirerede de Angribende, uden at Engelænderne havde Mod til at forfølge dem. Samme Dag trak den engelske Flaade mod København. En Del Kanonbaade ilde tilredte tvende af Engelændernes Orlogsskibe, som ej kunne røre sig, men skød oven over Baadene, at disse forskudte maatte søge Ly bag deres Flaade. En 10 Stykker Bomber bleve nedskudte over Byen uden at gøre mindste Skade, da de dels sprang i Luften, dels faldt i Søen. Denne lykkelige Begyndelse giver dog Nationen Mod til at fegte for Landets gode Sag og bruge lovlig Modverge mod Voldsmænd og Tyranner.

23. August. Ingen Post fra København, ej heller fra Roeskilde. Postsækken er beordret at leveres til Ringsted. Alt hvad vi ved om Københavns Skæbne, er Gætninger. I Roeskilde skal ligge 200 Husarer, og, som det hedder,

skal disse Gæster behandles vel, som Venner, der besøge os og lade sig vore indenlandske og udenlandske Produkter smage ved, kort sagt, de skulle paa vor Bekostning, ja paa vor Velfærds Ruin, plejes og spækkes.

26. August. Endnu svæve vi i tyk Uvidenhed om Engelændernes Stillinger og Idrætter; Hovedstadens Held og Uheld, dens Indhold og Indbo, dens Styrke og Vælde er os — uagtet en Sværm af modsigende Rygter — en Hemmelighed. Som en Taage skjuler min Sjæl, i Henseende til Roeskilde og mit Hus og Hjem. Hvad man ønsker, tror man. Kronprinsen skal fra Lolland have listet sig over. Vi synge forlods: havde Herren ikke været med os, da vore Fjender stode os imod og viste os Tænder, havde de vist opslugt os levende.

30. August. I Dag Morges kom det Rygte, at Landeværnene, saavel den fra Lolland, den drabeligste, som den sjællandske, under General Castenskiolds Anførsel, vare totaliter slagne af Engelænderne paa hin Side Køge og forfulgt af dem til Ringsted. Deres faa Kanoner — 6 mod Fjendens 14 — dem fratagne. Af Mangel paa Krudt og Geværer. Hvo kan tro det? Maatte de give sig tabt? Men Hovedaarsagen var nok deres feje Anførere, som vise dem Vejen til Flugten. ... Paa Generalens Bebrejdelse: »I var ret nogle Hunde til at stride!« svarede de vittigste: »Ja, det er sandt, men hvis er Skylden? Naar Jægerne flygte, løbe Hundene bagefter.« — Man taler og om et Udfald fra København og Engelændernes Forjagelse fra Frederiksberg, deres Kanoners Fornagelse, og et Nederlag paa 500 Engelændere m. m.

1. September. Til Hr. Provst Schroeder. Sognepræst i Ringsted. Allerhøjstærede Velynder!

Deres Højærværdighed, som en ædeltænkende Mand tilgive mig min Dristighed at forulejlige Dem i min Vel-

172. Livjæger 1807.
Efter Lahde.

Landeværnssoldat 1807.
Efter Lahde.

færds Anliggende. Min Længsel efter mit kære Hjem, uagtet jeg i Sæby Præstegaard er med Kone og Børn i Vennevold, forstærkes daglig, ligesom min Vankundighed om Roeskildes Skæbne og om Indbyggernes Sikkerhed, der bestandig voxer. Jeg ønsker derfor fra saa sikker en Haand at faa Efterretning tilbage, om Tilbagerejsen til Roeskilde

er sikker, og om Engelænderne eller vore egne der have deres Standkvarter, og endelig om der er Ro for Fjenden og vore egne til at begynde paa det afbrudte Arbejde i min offentlige og private Virkekreds. Alt, hvad D. H. ved, og saa meget eller saa lidet, De ved, er jeg forvisset, at De til min Efterretning og Vejledning . . . for min Regning igennem Slagelse til Sæby Præstegaard vil meddele mig.

(Af Mangel paa Postbud og Postens Standsning ikke afsendt.)

3. September. Uden engelsk Pas, som er meget vanskeligt at erholde, kan ingen komme over ved Nyborg og ved Kallundborg og Kørsør. Her bruges den største Nøjagtighed. Hvers Navn anføres, alt visiteres af det Engelske, intet Mandfolk tillades at fare over. De, som vil vove sig paa andre og ubekendte Steder over, maa stjæle sig over. Vi ere da indespærrede i Fjendevold.

5. September. Jeg ved ej alt, hvad man fortæller. ... Man vil vide, at der var kommen en russisk Flaade, og at Stralsund er indtaget, men af Napoleon forsikret Svensken tilligemed hele Polen, saafremt Svensken vilde sende Trouper over Helsingborg mod Engelænderne.

6. September. Man fortæller mere godt og menneskeligt om de omstrejfende Engelændere end om Landeværnene og deres Anførere, for de sidste er deres Madposer, deres Kød- og Grødgryder deres højeste Gode, og deres Hus og Hjem og Alnydelser i Familieskødet deres Fædreland, deres Himmerig, deres Element. Der holdes god og streng Krigstugt. En Engelænder skal have truet en Kone til at lukke en Kiste op, men blev paa Øjeblikket hængt. I Ballerup Præstegaard, hvor en Troup blev vel beværtet, blev de ved Bortgangen af deres Officer visiteret, og man traf tre Æg i ens Lomme; han blev derfor klynget op i Præstens

Port. — I Sorø Kro kom tre Engelænder, forlangte Vin. Krokonen sagde: »Det har vi ikke.« »Saa Skinke.« »Ej heller,« svarede hun; men hvad vi har, er til Tjeneste.« Hun gik bort, frembar Tvebakker med Smør paa, og Brændevin. Da hun vilde skænke, rystede hun angestfuld. En klappede hende paa Skulderen, sagde i afbrudt Tysk og Dansk: »Vær ej bange, vi ere Mennesker og Menneskelige« ... Engelænderne viste (ved Køge) en overordentlig Skaansel, skøde deres Geværer af i Luften og lod en uordentlig og forvirret Flugt ved Hestens Fart over Folk og Madpose være de flygtendes Nedfald og Kvæstelse.

Landværnen er ej modfalden og skamfuld over dens Fejghed, men en Del frække, overgivne og opblæste, som om de havde sejret, eller kaagt Kaal paa Fjenden, skyde skarpt efter Folk, som efter Jørgen Svitzer og dennes Kamerater, som modsige deres Storpralen. De ere nu som Faar uden Hyrde, eller Hyrderne ere som Faar med i Hjorden, saa siges der.

Et nyere Ry har udbasuneret, at der er bestilt Logie for en Del engelske Husarer i Slagelse, som skal bruges til Kystvagt ved Korsør, med Forbud til vore Kystbevogtere, som ere hjemviste. Hvad skal man tro? Mængdens Troskyldighed og endnu mere dens Aabenmundethed skal have fremskyndet disse Forsigtighedstrin fra vore Fjenders Side.

For en Baad fra Kallundborg til Aarhus forlanges 50 Rd. og 10 Rd. til den, som rejser til det engelske Vagtskib for at forlange Pas.

8. September. Maatte dog Engelændernes Kanonmoral præke lærerig Tarveligheds Love for Fremtiden med de varigste Indtryk paa enhver Patriots Forstand og Hjerte, til at undvære alt, hvad der bærer Navn af engelske enten Natur- eller Kunstprodukter. Dette være den eneste Hævn,

vi tage over disse Fjender, som overfalde os Uskyldige og kuldkaste vor Fred og Ret til nyttig Virksomhed, hver paa sin Post og i sit Kald.

(Brev til Kapellan Ad. Petersen i Ringsted (p. t. Slagelse) om at søge at fremskaffe et Pas.)

I Eftermiddag Kl. 5½ ankom tvende Officerer, en Del Fodfolk og Husarer, som tilsidst udgjorde 45 Personer. Den engelske Officer, som i Førstningen var noget kort, rykkede ved alle Portlukker, besaa Staldene, og Husarerne gjorde ryddeligt ved at trække Vognene ud. De Gemene og Officererne blev rundelig beværtede, tog vel for sig, holdt streng Orden og rejste bort Kl. 7. ... Gid vi maa slippe med denne første fredladende Indkvartering.

Der fortælles, at der skal være sluttet Stilstand paa 4 Uger, at Københavns Porte ere aabnede, og Posten skal nu faa fri Gang. Det behøver Stadfæstelse, ej heller tales der om, paa hvad Vilkaar denne Stilstand er sluttet. Officererne fortalte, at den 3. Part af København var afbrændt, dernæst at København umulig kan holde sig.

9. September. I dette Øjeblik var tvende Husarer (her), som søgte en Desertør. Præstens Karle og Sognefolk blev med blottede Sabler beordrede til at oplede ham. I Gaar var han Arrestant, fordi han havde drukket sig fuld i Kallundborg. Paa Gaarden blev han af tvende bevogtet, men da de faldt i Søvn, svøbte han sig ind i et Knippe Halm, de fandt ham ej. Han sneg sig bort — og ønskede ej at findes.

I Eftermiddag ankom Smidt og Hr. Svitser, Præsten, med Kone og Smidts Elev[6]) til Hest med Rædselstidende fra København. Derpaa kom Kammerjunker Hoppe med den sørgelige Tidende, at København havde overgivet sig, og Kapitulationen (var) sendt til Kronprinsen. O, danske Hæders Grav, o, Skam og Skændsel at lade en Provins,

som en Del af det hele, savne det hele Riges Forsvar og Bistand og Regeringens Sjæl. Ved disse kvælende Skrækkebilleder og Gysen over at tænke min Frederik som tabt, fordi Rygtet fortalte, at 250 vare faldne og saarede af Studentkoret, ser man Frederik komme ridende op ad Gaarden. Vi troede næppe vore Øjne, og nu hørte vi paa Sandheds-Profeten som Øjenvidne. Tilforn vidste man, at den 3. Part af København var brændt, nu navngav han, hvad der var brændt: Frue Kirke, begge Præsterne, Plum og Clausens fri Gaarde, Studiegaarden, Fiolstrædet, Latinskole, Borks Kollegium med Bibliotek, Skindergaden, Skidenstrædet, Kultorvet, Nørregaden, men Bisperesidensen undtaget; overalt en stor Del Gader beskadigede med Bomber.

Fra Komtesse Danneskiold fik min Svigerinde Brev med min Frederik af 8. Sept.: »Da jeg nok kan vide din Uro for os, saa vil jeg lade dig vide, at vi alle have Liv og Legeme i Behold. Gud har skaanet vor Hus og Hjem. ... Det er jammerligt at beskrive, hvad vi har udstaaet i denne elendige By i *tre* Dages Bombardement, hvor Bomber og ildsprudende Ting uophørligt fløj os om Ørene, og hvad man lider bagefter ved at se Trediedelen af Byen i Aske og alle Gader fulde af Folk med deres bergede Ejendomme. Om Statens Vilkaar vil jeg ej tale, den maa pine hver dansk Hjerte. Vi kunne ej i mange Aar forvinde den eller afvaske den Skam og Skade. Englænderne rejse med vor hele Flaade.«

10. September. Om Københavns Skæbne og de Indespærredes Dødsangst kunde skrives en Jerimiade — en Iliade, en Æneide. Jeg sidder just med Æneiden i Haanden, oversat af Jaque Delelle, 1. Del, og læser Original og Kopi 2. Bog, V. 438 og til Enden[9]) — for at fremnærme for min Indbildningskraft al den Nød, Ligbleghed, Knibe og

Forlegenhed, som have bespændt alle overalt i den Bomberegn og forstyrrende Ødelæggelse, at min indklemte og fortørnede Græmmelse kan faa Luft og flyve bort i Taarer og Medynksfølelse.

Græsselige Spor af vore Fjenders Trampen paa det uskyldige Danmark vil i mere end et Aarhundrede være kendelige og uudslettelige. De have knust vor politiske Flor og Velstand og som glubske Rovdyr af Tigerarten slaaet deres hvasse Tænder i saamange fredelskende Mennesker, at Arrenes Dybhed, saalænge de saarede og kvæstede drage Aande, vil gøre disse Elendiges Levetid ej alene mindre almennyttig, men byrdefuld og ufordragelig. — Ved Kanonretten have nu Engelænderne gjort deres ublu Fordring ikke retfærdig, thi det styggeste Angreb paa Ejendomsretten kan dog aldrig — saalænge Guds og menneskelige Love hellig og ubrødelig holdes — gøre sig Regning paa Guds og alle fornuftig tænkende Væseners Medhold og Samtykke. Ikkun den Hæder er levnet vor Fædreland, af den stri(d)bare Sønation dobbelt uskatterlig — at maaske Angreb paa København, Landets Værn og Hæder, havde været ligesaa afmægtig, naar vor Landarmé havde været inden Sjællands Grænse, som Engelændernes Frygt for anden April Modstand fra Søsiden gjorde dem det betænkeligt at vove et Bombardement fra Søen af. Trekroner især hørte jeg selv af en engelsk Officers Mund, har den engelske Nation al Respekt for.

11. September. I Dag rejste min Frederik, da hans Permission, som indlemmet i Studenterkorpset, var udløbet.

Gud være lovet, at de 200 engelske Husarer, som Sagnet havde indkvarteret i Roeskilde, der dengang var nok til at fylde min hele Sjæl, er blevet til en Spindelvæv. Endskønt ej Krigens Rædsler skulde have ængstet mig fraværende saa meget, naar det, jeg skulde miste, havde været

mit eget, men da det meste hører andre til, havde alt Tab for mig været en dobbelt Krig. Endnu er jeg og min Ejendom bleven skudfri.

Fra min Petersen fik jeg følgende Svar (9. Sept.):

Min værdige og ærede Lærer.

Jeg rejser om en Time til mit Hjem. Derfra skal jeg saasnart muligt søge at indhente tilforladelig Efterretning fra Roeskilde, om Henrejsen der er at tilraade eller ej. For selve Rejsen dertil er ingen Hindring. Pas, om det behøves, er let at forskaffe. Det kommer kun an paa, hvorvidt Roeskilde er medtagen i Rekvisitioner, Levrancer o. s. v., hvoraf kunde sluttes, om det er muligt eller ej for det første at sætte Husholdning der. Om dette skal jeg da erkyndige og til min Svoger Dr. Lund afgive Brev til Deres Højærværdighed. Ad. Petersen.

13. September. Ved Posten fik vi adskillige Breve: min Datter Christine[10] fra Komtesse Danneskiold, som beretter bl. a. en Trusel fra Engelænderne, at 4000 Matroser skulde under Stormen fra Landsiden styrte ind med Tilladelse at plyndre i to Timer. O, Vold uden Lige.

Fra vor Stuepige Marie Haagensen: Endnu er alting uantastet. Af Frygt for Fjendernes Luskeri til smaa Tyverier og Begfingeri, ved ej alene at tage med sig Kobber, Tin og Linned, er alle Gardinerne og Omhængene nedtagne, indpakket paa Tagkamrene og slagne Brædder for Dørene, saa det ej kan ses, at der er Kammer. Kobber og Tin er nedgravet. Alt styres mere omhyggelig og fornuftig, end man kunde vente af saa faa Husfolk. Marie, som røber Klogskab og Tænksomhed i alt, raader til ej endnu at rejse hjem. Hun sælger af Havens Frugter, som ej kan gemmes, Fløde og Mælk.

Fra Provst Schrøder fik jeg Svar paa mit Brev. Han

troer, at Ejendommene ere sikrest beskyttede imod Vold og List og smaa Tyverier, naar Ejeren selv er tilstede.

15. September. Kapitain Abramsen[11]) har i det lange og i det brede, anmodet eller uanmodet vides ej, paataget sig at forsvare Kronprinsen, at han har sat sig og alt det kostbare i Landet, den dyrebare Kongefamilie, i Sikkerhed for Engelændernes Vold; Øen Sjælland har maattet skytte sig (selv). Forsvaret er saa vidtløftig, ligesom det var en ond Sag. Kronprinsen behøver ingen Advokat, han maa nok vide, hvad han gør, og have sine Grunde, som ej enhver Undersaat kan vejre.

19. September. Fra Adjunkt Smith fik jeg efter Løfte Brev. I Torsdags begyndte de at læse, uagtet Konrektoren ikke kan ventes for det første. Paa tre nær i anden Klasse vare alle Disciplene tilstede.

20. September. Forbud af Posternes Gang til Sjælland har vor Kronprins til Ophav. Hvo velsindet Undersaat ønskede ej at vide den Hemmelighed, der forstikker sig bag den Dække som et Skærmbrædt. Hvad om Franskmændene ere dragne ind i Holsten og oversvømmer Jylland for at beskytte det mod et engelsk Angreb. Hvad om Napoleon ved Hjælp af hans Allierede Russeren og maaske Svensken have foranstaltet for Engelænderne, naar de drage ud af Sundet i Triumf, en Velkomstflaade, for at hilse dem, saa det kan knage i deres Sideben og Lunge, dem med deres Rov, jage disse Snyltegæste, denne hele slege Katteslægt, af vore Fadebure ind i Kattegat og derfra til Fladestrand paa Skagerak Rev.

25. September. Vel var det, at Begyndelsen af den blide Sommerdag i Gaar ved Nattens uophørlige Regn indtil Kl. 10 Formiddagen derpaa hindrede mig, som saa saare vanskelig kan komme fra Vognen, at jeg ej blev min Beslutning tro at rejse. Vi biede til Dagen derpaa den 25.,

da vi fra Præstegaarden under hjertelige Lykønskninger paa Rejsen af det hele Vennelaug, ej uden vemodig Løsrivelse fra den Omgang, som Fjendtligheden havde knyttet saa tæt, ved min ejegode Svogers gode Befordring, rullede af Kl. 6½. ... Vi naaede vort Hjem Kl. 4½ Eftermiddag, blev modtagen af min ældste Datter[12]) og Svigersøn, og alle med Glæde fandt Huset rent og pyntet, alting uantastet og i den bedste Orden, ligesom ingen Fjendtlighed havde været i Landet. Jacobine fra Sæby og Frederik med sin Eleve Johan Henrik, kort sagt alt levende frydhoppede og jublede.

27. September. Forunderlig er Mængdens Tillid til Gud, at Straffen endelig skal følge i Hælen af Forbrydelsen. En udyrket, dog patriotisksindet Mand sagde i sin Enfoldighed: I Kattegat være de engelske Katters Grav. Om ej dette, saa faar de dog ganske vist deres Helsot tidlig eller sildig i deres eget Element, hvor Døden maa være dem sødest, som drømme om Enevælde over Havet. Saaledes tror mange, at vore gode Venner, som have krystet os som Krigsfanger i deres slangelistige Favntag, ej komme bort med vor Flaade som Bytte, thi de sige: det var ellers bandsat.

28. September. I Dag begyndte jeg det offentlige Arbejde paa Skolen, repeterede Latin, øvede dem i at udtrykke sig mundtlig og gav dem Extemporalstil.

4. Oktober. Paa et løs Blad Papir, som er skrevet før 21. Juni finder jeg følgende Spørgsmaal fremsat: *Gives der Røverstater i Europa?* Svaret var ej sat til. Men Natten derpaa var min Sjæl fyldt med Drømmen. Ellers drømmer jeg sjælden og endnu mere sjælden er jeg mig Drømmen bevidst. Jeg slumrede. Ængsteligheden over, at Engelænderne skulde angribe os, og at deres Angreb skulde lykkes dem ved at nøde os til at tage Parti, fyldte min Indbild-

ningskraft. Hvad jeg havde tænkt vaagende, drømte jeg sovende. I min Sjæl — jeg hørte det selv — blev saa højt, som nogen talte, og saa tydelig som faa tale, disse Ord fremførte: Skulde den gode gamle Gud, Alverdens Monark, Krigshærenes Gud, ej ved noget Element, da han uindskrænket byder over alle, tøjle Engelændernes Overmod... Vore Forfølgere kunne ej gøre, hvad de vilde. Vel kunne de have i Sinde, men ej udføre, uden hvad Gud vil. Denne Drøm fortalte jeg Madam Møller, uden dengang at vide, om Engelænderne vilde angribe os eller ikke.

9. Oktober. I Formiddag gennemgik jeg alle tunge Ord i det Hebraiske for mine Kandidater fra 10 til 12. I Eftermiddag samledes alle Lærere for at ordne alting til den skriftlige og mundtlige Eksamen, først for Kandidaterne, siden for den øvrige Skoleflok.

10. Oktober. I Dag fik jeg mine testimonia academica færdige.

16. Oktober. Til Svoger Lassen og hans hele Indbo: »... Mængden i Hovedstaden skal endnu ej tro Freden. Endnu flygter hele Familier over til Fyen og derfra til Jylland og Holsten. Assessor Müller i Onsdags med Kone og 3 Børn, Piger, Tjener, Svigermoder og sit Følgeskab, en Fru Hansteen, efter min Christines foregaaende Tillysning, hos os til Aften, forbleve om Natten og droge bort Morgenen derpaa over Korsør til Hemmelighedslandet, hvor alle de Forsvarsanstalter, som Sjælland har savnet, ligge for os i en ævig Taage og uigennembrydelig Tavshed, ligesom Udødelighedslandet for de Dødeliges Øjne. Vi kortsynede kunne ej skimte den Fred, som maaske der henne fremviser sig i al sin yndige Skikkelse for Tronfølgeren og hans Divan. ...«

I Dag blev mig paalagt en Officer at omgaas og pleje.

17. Oktober. I Gaar Aftes overraskede os vore køben-

havnske Venner, Bryggeren med sin egen Befordring, Svigersøn med Kone, Jomfru Weise og Frederik og Svoger Jochum. Den engelske Officer, som i Gaar blev indlagt hos mig, blev beværtet som en velkommen Gæst. Efter indtagen Forfriskning af Kaffe og Tilbehør tog han 5¼ Afsked, takkede og rejste til Hovedstaden for at vorde i Eftermiddag Kl. 4 indskibet.

I Dag bortrejste den sidste Rest af den engelske Landmagt for at indskibes. Hvad der i Fyen, Jylland, Holsten foretages bag Skærmbrættet fortæller enhver paa sin Maade i sin Enfoldighed og Uvidenhed.

[1]) Frederik Tauber (1786—1866) senere Sognepræst i Ejby og Dalby.
[2]) Præsten i Sæby Frederik Christian Lassen (f. 1751) var hans Svoger. De var gift med to Døtre af Sognepræst Begtrup i Vistofte.
[3]) Hans Søn Erich var Adjunkt i Aarhus (senere Rektor i Kolding, Direktør i Sorø, Rektor i Frederiksborg).
[4]) Daniel Peter Smith (1782—1871) senere Sognepræst i Stege. Han har i nogle morsomme Erindringer (Kirkehist. Samlinger, 3. R., IV., S. 657—96) skildret Forholdene ved Roskilde Katedralskole og Flugten nu i 1807).
[5]) Christopher Schrøder (f. 1743), Sognepræst i Ringsted.
[6]) Adolph Petersen (f. 1779), 1811 Sognepræst i Slangerup.
[7]) Jacob Saxtorph (1771—1850), Skolemand, Lærer i Realfagene og Inspektør ved Blaagaard Seminarium. Havde nylig (1807) faaet Professortitlen. 1818—43 Rektor i Odense.
[8]) N. A. Thrap, senere Byfoged i Kristiania.
[9]) Skildringen af Trojas Ødelæggelse.
[10]) Christine Tauber (1780—1867), senere gift med Nationalbankdirektør Peder Møller.
[11]) Werner Abrahamson (1744—1812), Forfatter, Lærer ved Landkadetakademiet.
[12]) Christine.

TO FÆDRELANDSSANGE

Af Lærer *Johan Jensen.*

I 1820 fremkom der her i Danmark to Sange, der begge er blevet Folkeeje og lever paa Folkets Tunge den Dag i Dag saa levende som nogensinde. Det, som Digterne har nedlagt i disse Sange, giver Udtryk for noget, som vi stadig vedkender os. Det var Grundtvigs: Langt højere Bjerge, og Poul Martin Møllers: Rosen blusser alt i Danas Have.

Tiden, hvori de blev skrevet, var som nu en Efterkrigstid. Napoleonskrigene var endt i 1814, og Wienerkongressen, der sluttede Aaret efter, havde nyordnet Europas Stater, og Fyrsterne havde besluttet at regere deres Lande med faderlig Myndighed og at være mod hinanden som Brødre, for at et saadant Ragnarok ikke skulde overgaa deres Lande og Folk mere.

Danmark havde ogsaa faaet sin rundelige Part af Krigens Ulykker og maatte bære dens uafvendelige Følger som andre Lande. I 1807 mistede vi hele vor Orlogsflaade ved det engelske Overfald paa København, og da Frederik VI i Forbitrelse herover sluttede sig til Napoleon, og vi derfor fik en syvaarig Søkrig med England, gik ogsaa det meste af vor Handelsflaade tabt. Men smerteligst var det, at vi blev skilt fra Norge, som Frederik VI maatte afstaa ved Freden i Kiel den 14. Januar 1814. Nu kan vi se, at det var et nødvendigt Led i Norges Selvstændiggørelse og derfor et Skridt fremad i den nordiske Udvikling; men

dengang gjorde det ondt at se de gamle Baand blive skaaret over.

Hele vor Økonomi var rystet. Allerede i 1813 havde Staten maattet opgive at indløse de udstedte Sedler, og først med Nationalbankens Oprettelse i 1818 blev det muligt at genrejse vort Pengevæsen. Men en uhyre Fattigdom raadede i alle Stænder, og kun ved den største Nøjsomhed og højeste Arbejdsydelse kom Folket igennem den trange Tid.

Et Lyspunkt var der dog at notere, selv om vel næppe ret mange erkendte det i Tiden. Det var Udstedelsen af Skoleanordningen i 1814, der dannede Grundlaget for vor senere Folkeoplysning, et Tegn paa, at der var aandelig Sundhed og Vilje til Fremgang i Folket.

Det var Baggrunden for de to Sange, der her omtales i den Form og med de Vers, hvori de findes i Højskolesangbogen.

Grundtvig gaar i sit Digt ikke uden om Virkeligheden. Han erkender vor Ringhed i Sammenligning med mange andre. Landet har ikke høje Bjerge, og kønnere Egne kan vel findes udenlands. Folket har ikke øvet de store Bedrifter, som andre maaske kan rose sig af, og klogere Folk er der vel ogsaa i fremmede Lande. Sproget regnes nok heller ikke blandt de højst udviklede og kultiverede, og hvad Rigdom angaar, kan vi slet ikke være med. Grundtvig indrømmer det alt sammen. Han giver andre Nationer og Lande alle disse Fortrin. Og han gør det uden mindste Beklagelse eller Misundelse, for det er netop paa denne Baggrund, han vil bekende sin Kærlighed til Danmark, til det danske Folk og til Modersmaalet.

Grundtvig har nemlig den Overbevisning, at just de Betingelser, der er vore, giver os de bedste Muligheder for at leve et sundt og rigt Menneskeliv. Naturen tvinger os til at blive paa det jævne, hvad der tjener os bedst, og den

N. F. S. Grundtvig.

har Skønhed nok til at fylde vort Sind. Vort Banner har ikke Ørne, som flere af de europæiske Stormagter førte, men det har Hjerter og Løver, Symbolet paa Mildhed og Kraft. Den danske Historie viser Eksempler nok paa Erobrerkraft i Nationen, og Slaget paa Reden, hvor Blokskibene, der skulde forsvare København, i Hast maatte bemandes, viste, at Værneviljen endnu var levende i Folket. Men vi vil ikke mere gaa paa Rov blandt fremmede Folk, kun værne, hvad der er vort.

Vor Forstand kalder Grundtvig til Husbehov, dog næppe for at nedsætte den, men for at fremhæve, at vigtigere end Tankens Klarhed er det, at Hjertet brænder for Sandhed og Ret. Og her behøvede det danske Folk ikke at slaa Øjet ned. Danmark havde saaledes som det første Land i Ver-

den forbudt Handel med Negerslaver, og Bondestandens Frigørelse, der var grundlagt med Landbolovene i Slutningen af det attende Aarhundrede, havde vist Regeringens Vilje til at skabe gode Kaar for hele Folket.

Vort Sprog er ikke alene tilstrækkeligt i den jævne daglige Tale; det kan udtrykke de stærke Følelser, de dybe Længsler. Det kan bevæge Sindet, ganske anderledes end de fremmede Ord, som Videnskabsmanden maaske maa betjene sig af, naar han haarfint skal udtrykke sin Tanke. Det var de Tanker, om Modersmaalets Betydning, som Chr. Flor udformede og lagde i Munden paa den unge nordslesvigske Bonde Laurids Skau, og som Grundtvig selv gav nyt Liv i sit skønne Digt, Moders Navn er en himmelsk Lyd, som han skrev i Julen 1837 i sin Glæde over, at Censuren over ham endelig blev hævet.

I Sangens sidste Vers siger han os, hvad et Lands Nationaløkonomer skal stræbe efter, og hvad han tør pege paa som allerede opnaaet hos os, nemlig at baade rige og fattige har det daglige Brød. Sociallovgivning fandtes saa godt som ikke paa det Tidspunkt, og Grundtvig har næppe studeret det Omraade af Samfundslivet, og dog skabte han med de to Slutningslinier et socialt Program, der siden er gentaget Gang paa Gang, og som vi stadig beflitter os paa at opfylde.

Digtet er ensartet og fast i sin Opbygning. De første to Linier i hvert Vers giver de fremmede deres Ros og Anerkendelse, de to næste fortæller, hvordan det er hos os, og de to sidste slaar fast, at netop saadan tjener det os bedst. Men Form alene giver ikke et Digt Levedygtighed; det maa indeholde noget, som Folket kan genkende som Udtryk for dets egne Tanker og Følelser, omend det ikke selv kunde have formet dem. Denne beskedne og dog stolte Fædrelandssang svarede til den fattige Tid og den vaag-

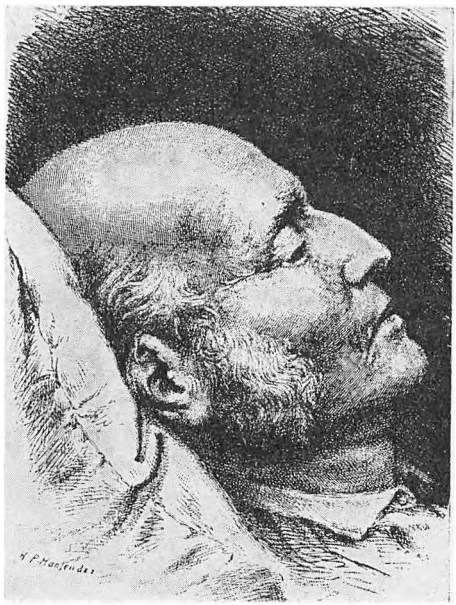

Dødsmaske af Poul Martin Møller.

nende nationale Selvhævdelse, som var ved at bryde frem, men giver samtidig Udtryk for de Værdier, der altid vil have Gyldighed for os.

Poul Martin Møllers Digt er skrevet paa Sydhavet. Han havde taget Stilling som Skibspræst paa en dansk Kinafarer og var i 1820 langt borte fra sine Landsmænd. Digtet udtrykker hans Længsel efter Vennerne i Danmark; men det er ikke blot for meddele dem denne, at han skriver; han har noget paa Hjerte, som han vil fortælle dem, noget, der er kommet til at staa ham klart derude i det fremmede, og som de maa have Del i. Det er den Rigdom, som det danske Folk ejer. Det er blevet ham klart, fordi han har hørt de fremmede tale om hans Land med Ringeagt som

»et lidet fattigt Land«. Det har bragt ham til at overveje denne Sag, og nu fremlægger han Resultatet for sine Landsmænd.

Han indleder med at sige, hvordan der nu maa være hjemme i Danmark. Det er Sommer. Roserne har foldet sig ud, Stærene fløjter, og Bierne har travlt med at samle Blomsterhonning, mens Hingsten roligt græsser paa Gravhøjen, og Drengen plukker vilde Jordbær paa Diget. Hele det danske Sommerlandskab faar han med i eet Vers. Men nu kommer Modsætningen i næste Vers, det store Hav, der ikke spejler nogen Aarstid, og hvorfra hans Tanker gaar til Vennerne i den danske Sommer. Mon de har glemt ham. Han maa stadig tænke paa dem, selv naar han har været i Land paa saa frodige Steder som Constantia i Sydafrika, hvor Vinrankerne bugner af Druer. Ak, hvad er det mod Bøgeskoven ved Charlottenlund!

Men nu maa det frem, som brænder i hans Sind, den Beskyldning han har hørt af de fremmede, at Danmark er et lidet fattigt Land. Baade Munken og Kræmmeren har sagt det. Saadan ser man altsaa paa hans Fædreland. Og det kan Poul Møller paa ingen Maade tie stille til. Han maa forsvare sit Land. Og saa former han da sit Indlæg for det lille fattige Land.

Først tænker han paa den nordiske Kvindes Troskab, der ikke er til fals for Guld eller Sølv. Dernæst paa Naturen, det svale Pust fra Søen, i Modsætning til den stærke Hede i Troperne, Skovens Ly og Kløvermarkens Sødme, alt det, som Javas yppige Natur ikke kan erstatte ham. Saa priser han den danske Bondes Lod, der er rig i Sammenligning med Østens Kuliers. Han kan selv høste Frugten af sit Slid, og Naturen er ikke karrig, men lønner ham med det nærende danske Brød, der giver Sundhed og Kraft. Et Øjeblik gaar hans Tanker tilbage til Vikingetiden, da

Normannerne gjorde sig frygtet, hvor de kom frem. Men snart vender Tankerne tilbage til Nutiden, og han slutter, hvor han begyndte, med den lyse danske Bøgeskov, hvor Ungersvenden gaar med sin herligt-voksne Pige i Maaneskin og lytter til Nattergalens klare Triller. Og nu vender han sig atter mod Østens rige Mænd med det Billede af sit Fædreland, som han her har fremtryllet, og spørger, om de tør kalde det for Fattigdom. Nuvel, det faar blive deres Sag, men han er tilfreds og takker Gud for det Brød, som Danmark skænker ham, og for al den Rigdom, som han ved, det giver sine Børn. Han har endt sit Forsvar, og Danmark kan, som Brix siger, være fornøjet med Poul Møller som sin Advokat.

De to Digte er forskellige, men Grundtonen er den samme. Paa Baggrund af fremmede Landes Fortrin slaar de fast, at her er Rigdom nok for os. Naturen har ikke forurettet os. Vi ejer det, der kan give Livet Indhold og Fylde, og intet andet Sted kan give den Tryghed og Glæde, som Fædrelandet ejer.

De Værdier, som baade Grundtvig og Poul Møller pegede paa, hjalp det danske Folk gennem forrige Aarhundrdedes trange Tider. Maaske skal vi atter igennem en Periode, hvor vi maa erkende, at vi er et lidet fattigt Land i materiel Henseende. Da er det godt at huske, hvori Folket før har søgt sin Styrke, den Rigdom, som de to Fædrelandssange fortæller om.

Litteratur:

Fabricius: Danmarkshistorie, 2. Bind.
Hans Brix: Fagre Ord.
Hans Brix: Digterne og Fædrelandet.
Ingeborg Simesen: Danske Fædrelandssange.

REEDTZ-THOTT — EN KARAKTERISTIK I 50 AARET FOR HANS AFGANG SOM KONSEJLSPRÆSIDENT

Af cand. mag. *Gunnar Hansen.*

Der var store Linier i hans Politik. Den laa nær op ad, ja, var næsten identisk med Frede Bojsens. Deres Frygt var den europæiske Radikalisme, repræsenteret i Politik og Kultur af Brødrene Brandes. Deres bange Anelse var den marxistiske Socialismes Fremtrængen i Landdistrikterne. — Det positive hos dem var Troen paa Hjertedannelsen, paa Kristendommen som den lyse og stærke Aandsmagt baade i Politik og Kunst. Dertil en udpræget Sans for det jævne, det lempelige og stille — det moderate og forhandlingsvenlige. — Deres Sans for og Respekt for Individet og Samvittigheden gjorde dem skeptiske overfor Partidisciplin. Og de var uimodtagelige ja, fjendtlig stemte overfor Demagogien. Frasen og Fanfaren, Slagordet, laa ikke for dem. Deres Politik fik derfor mere Præg af Alvor; de stilede ikke gerne efter Magt, de afskyede inderst inde Magten, enten den kom fra Stat eller Parti.

De store Ord, der tiltrækker; Programmet, der peger mod fjerne Tinder, manglede de. De havde nok i Grundtvigs Linier:

Et jævnt og virksomt muntert Liv paa Jord
som det jeg vilde ej med Kongers bytte.

De voldsomme Lidenskaber, Kampens Mod, alt det, der

ofte tiltrækker Ungdommen, anvendte de aldrig. Erfaringen havde tidligt lært dem, at Menneskelivet leves størst i det stille. Forfængeligheden var lidet, eller slet ikke udviklet hos dem. I Forfængeligheden anede de ofte kun Begyndelse til Hovmod og Magtbrynde.

Reedtz-Thott ejede den Oprindelighed, der fører til Sympati for alt, hvad der er skabende og produktivt. Naar han omgikkes Bønder og Degne med samme Lethed som Handelsfyrster og Monarker, laa heri en Afsløring af hans dybe Respekt for Mennesket. Thi det var ikke gennem Charme, han vandt Tillid i disse Kredse; det var tværtimod ved en egen ædel Simpelhed og Mildhed i sit Væsen, at han vandt en sikker Gang mellem Menneskene. Der var noget hjælpsomt over ham. Hans Ansigtstræk bar Præg af medmenneskelig Forstaaelse; det var hans rette Adelsbrev, at han vilde værne det svage og udvikle det stærke til at tjene. — Naar hans Politik slog fejl, skyldtes det bl. a. hans Modvilje mod at anvende Tryk og Vold. »Viljen til Magt«, som Nietzsche hyldede, og som de fleste Politikere ynder at eje, var netop, hvad han frygtede at komme ind under. Han levede i en Tid, hvor Kampen om Magt var Alfa og Omega i det politiske Liv. At han under disse Forhold maatte trække det korte Straa var givet. Men Eftertiden bør give ham og Frede Bojsen den Oprejsning, som Samtiden haanligt afviste at yde.

At Estrups haardhændede Statsbegreb maatte støde an mod Reedtz-Thotts udjævnende paa folkelig Grund hvilende Stats og Samfundsopfattelse siger sig selv. Matzens og Nellemanns halsbrækkende, teoretiske Grundlovsudlægning har han næppe skænket Interesse. Scavenius' kontrære Junkerpolitik var ham fremmed. Naar han alligevel ikke, saaledes som Holstein-Ledreborg, brød med Højre, skyldtes det bl. a., at han ligesom Bojsen langt mere frygtede

den europæiske Radikalisme og Socialisme end Estrups haardkogte, men dog hjemmegjorte, Statsstyre. Men desuden spillede det ind, at det laa hans modererende Sind fjernt at kaste Broerne af til den Højadel, hvor han dog af Fødsel hørte hjemme. Han vilde ikke sprænge Broer, han vilde bygge. At bygge Bro mellem det moderate Højre og det nationale, folkelige Venstre var det, der foresvævede ham. Et Centrumsparti med kristelig, folkelig Indstilling lige fjernet fra Reaktion og moderne Radikalisme, var hans Ideal.

I 1891 lod Estrup Kultusminister Scavenius falde. Dermed markeredes paa Regeringsbænken den nye Epoke i dansk politisk Historie, der i Realiteten var indtraadt i Efteraaret 1890. I sidstnævnte Efteraar havde Frede Bojsen med sine Reformforslag om Øl og Sukker, om Havelodder til Landarbejdere, Sygekasselov, Ulykkesforsikring o. s. v. rakt Haanden til de Kredse i Højre, der ønskede Forhandling og Forlig. Dermed forlod dansk Politik med et Slag det juridiske Terræn og gik over til at blive en Kamp mellem sociale og ideelle Modsætninger. Den højspændte Forfatningskamp afløstes af Reformpolitikken. Konsekvenserne lod ikke vente længe paa sig: Alle de intransigente Rigsdagsmænd i Højre og Venstre — Matzen, Scavenius, Hørup, Berg, — der havde ført det store Ord i Firserne, blev paa én Gang besværlige Politikere, som det for enhver Pris gjaldt om at uskadeliggøre eller trænge bort fra virkelig Indflydelse.

Naar Estrup lod Scavenius falde, var det en tydelig Understregning af, at den Kamptidens voldsomme, lidenskabelige og uforsonlige Stemning mellem Højre og Venstre, for hvilken Scavenius stod som et Symbol, nu nærmede sig sin Afslutning. Om Estrup selv har været klar over, at Forhandlingspolitikken til sidst ogsaa vilde kræve hans

eget Hoved er usikkert. Da Scavenius under sin Afskedssamtale med Estrup spurgte, om dette betød et Person eller Systemskifte, svarede Konsejlspræsidenten: »Kun et Personskifte.« »Formelt havde han Ret, reelt Uret,« sagde Scavenius senere. Det tyder paa et vist naivt Karaktertræk hos Estrup, dersom han ikke har gennemskuet, at Forhandlingspolitikkens Konsekvens ogsaa maatte blive skæbnesvanger for ham. Det er en af Politikkens lunefulde Spil, at netop han, den *uforsonlige*, i Begyndelsen blev anvendt til at lægge Navn til Forligspolitikken.

Professor Matzen, Provisorismens haardkogte Tilhænger og den lidenskabelige Beundrer af Estrup, tabte fuldstændig Terræn samtidig med Scavenius' Fald. Han maatte gaa af som Højres Formand, overfløjet af den Lars Dinesen-Reedtz-Thottske moderate Højrepolitik.

Matzen var ikke fri for at betragte den nye Politik som et Forræderi mod Højres Sag. Havde han ikke fundet Ly i den neutrale Stilling som Landstingets Formand er det sandsynligt, at han ligesom Scavenius havde faaet en krank Skæbne.

I Politik gælder ingen sentimentale Hensyn. Bojsen, Kl. Berntsen og N. J. Larsen maatte, set fra deres Venstrestandpunkt for enhver Pris fortrænge Hørup fra hans Valgkreds, fordi han arbejdede paa at underminere Forligspolitikken. Til dette radikale og for mange gamle Venstremænd pinlige Stykke Arbejde, udsaa man *Alberti*. Arbejdet blev gjort. Valget i 1892 blev et lammende Slag for Hørupperne og en stor Sejr for de moderate Dele af Højre og Venstre. Under disse Omstændigheder og som en delvis Konsekvens af Omslaget i Højres Politik blev Reedtz-Thott Udenrigsminister, da Rosenørn-Lehn døde i 1892.

Reedtz-Thott havde allerede i 1888 betonet Nødvendigheden af at følge en Politik, der laa lige langt fra det

bureaukratiske Embedsmandsvælde, den liberalistiske kooperationsopløsende Idé og den klasseprægede Socialisme. Det var en Tale, der fandt villigt Øre hos Mænd som Lars Dinesen, Bøjsen, Neergaard og Th. Nielsen.

Reedtz-Thotts Navn havde allerede da Klang af medierende Evne. Fra 1867 havde han været Sogneraadsformand, siden 1876 Amtsraadsmedlem, Landboforeningsformand, Bestyrelsesmedlem i Sukkerfabrikkerne og i »Store Nord.« (han stod Tietgen meget nær) og i »Foreningen til Forbedring af Husmænds og Indersters Kaar«, og i mange Aar var han Formand i Godsejerforeningen. — Paa sit Gods var han noget af en Sjælesørger for Befolkningen, særlig i Sygdomstilfælde og under Modgang skal han paa særpræget, personlig Maade have ydet Trøst og Hjælp. — Denne paa Arbejde og God Vilje indstillede Mand maatte være en absolut Modstander af Estrups og Bergs negative Kamppolitik.

Da han nu som Minister fik Foden indenfor Inderkredsen, søgte han straks Føling med Ingerslev og Nellemann, der nu med Beslutsomhed styrede mod Forliget. Den Erklæring om Glæden over Udsigten »til at blive befriet for min Stillings Besvær«, som Estrup afgav i Foraaret 1894, er i sig selv det mest karakteristiske Udslag af den mægtige, dynamiske Kraft, der laa i hele Forligspolitikken. Hvad der ikke var lykkedes gennem den haarde Kamppolitik, skete nu gennem disse stille, jævnmodige Mænds Indsats, uden Triumf. De kunde taale at sejre disse Mænd. Man mindes Brandes Ord om Disraeli: Og saa kom det til sidst som alting kommer, naar Mænd er rolige og faste.

Med Estrups Afgang kom saa, efter forgæves Henstilling til Nellemann, Kongens Opfordring til Reedtz-Thott om at danne Ministerium. At han har gjort alt for at gøre det muligt at bane Vej for en moderat konservativ Rege-

ring, er uden for al Tvivl. Men det strandede paa baade Kongens og Estrups Holdning. Thi vel var Estrup gaaet, men han dirigerede endnu som en myndig Feltherre hele Landstingets Godsejerstab, ikke engang Grev Frijs turde gøre Indvendinger. Da Reedtz-Thott til den første af alle viste Grev Frijs Ministerlisten, har det vel kommet til en fortrolig Vekslen Ord om Muligheden af at drage Mænd som Bojsen og Neergaard med ind, men mere end til Ønske er disse Bestræbelser ikke naaet.

Neergaard kommer i sine Erindringer ind paa de Bebrejdelser, der blev rettet mod de Moderate, fordi de ikke sikrede sig nogle Taburetter ved Forligets Indgaaelse. Han karakteriserer det som absolut umuligt paa det paagældende Tidspunkt at møde op med saadanne Krav. Størsteparten af Højre vilde øjeblikkelig have meldt kontra overfor saadanne Fordringer. Hensynet til Kongen i Forbindelse med principielle Standpunkter spillede her en afgørende Rolle. Alligevel maa det erkendes, at Ministeriet Reedtz-Thott repræsenterede et Systemskifte. Reedtz-Thott karaktriserede sit Program som det at være Mægler mellem Tingene. Og netop det var jo Meningen med og Forudsætningen for Forfatningen af 1866. Der arbejdedes ogsaa stot og godt i de tre Aar, Kabinettet sad. Bojsen priste dets Maadehold og Loyalitet. Og da Skattelovene kom til Behandling, kaldte I. C. Christensen dem overordentlig heldigt valgte og udtalte, at det vilde være en Ære for Tinget at gennemføre dem og en Ære for Ministeriet at have forelagt dem. »Det er ikke,« sagde I. C. Christensen, »faldet i min Lod før at modtage et Lovforslag med saa megen Ros«. Det var synligt for enhver kritisk Iagttager, at Reedtz-Thott opfattede den Opgave som langt mere vidtrækkende end den, der var tiltænkt ham af Højre i Landstinget. Han voksede i disse Aar til en Førerstilling indenfor Modera-

tionen, og Dannelsen af et nyt Parti, der sprængte baade Højre og Venstre, har aabenbart foresvævet ham.

Hans politiske Instinkt har sagt ham, at det stormægtige Reformparti en Dag vilde knække over, og at den gamle Strid mellem Radikale og besindige Elementer vilde blusse op paany. Som saa mange andre i Tiden tog han fejl af I. C. Christensens politiske Evne til at manøvrere Venstre gennem 90ernes farlige Skær. Vanskeligheden, der opstod for Kabinettet efter Moderationens Nederlag i 1895, hvor Reformpartiet opnaaede Flertal, skyldtes i Realiteten langt mere Godsejerne omkring Estrup end I. C. Christensen. — Da Christopher Hage afæskede Reedtz-Thott den Erklæring, at Ministeriet vilde betragte sin Mission for endt, saafremt det skulde komme til Finanslovskonflikt paany, misbilligedes denne »Svaghedsudtalelse« af Estrup i saa høj Grad, at han besluttede ved given Lejlighed at lægge Strikken om Ministeriets Hals. Den dybere Baggrund har naturligvis været Utilfredsheden med Ministeriets Tendens til at føre en Politik paa Linie med Dele af Venstres. En saadan Politik, ført af en Højreregering, var utaalelig for Estrup.

Og »det unge Højre«, Sammenslutningen af Hedsporer under Scavenius' Ledelse, pustede til Ilden og erklærede det for uudholdeligt at støtte den Strømning »af religiøspolitisk-moraliserende Tendens«, der prægede det nye Ministerium og dets Koalition med Bojsen. En ubetydelig Divergens med Hensyn til Finansloven bragte Reedtz-Thott til Fald. Frijs kæmpede til det yderste for at bevare Ministeriet, men blev stemt ned i Partimødet. Estrups Nej var kategorisk og alle Godsejerne i Landstinget bøjede sig for hans Herskerstav.

Det siger sig selv, at Reedtz-Thott maatte finde sin Plads i det frikonservative Parti, da dette dannedes. Han

blev Gruppens Leder i mange betydningsfulde Spørgsmaal, og var dermed aktivt med i det store socialøkonomiske Reformprogram under I. C. Christensens Ledelse 1901—10. — I 1909 anbefalede han officielt Venstres Kandidat i Vordingborgkredsen. Den Misstemning, det vakte i visse Højrekredse, førte til hans Fald ved Landstingsvalget i 1910, og han traadte dermed for stedse ud af Politik. — Hans Navn vil være knyttet til den Politik, der søgte at sætte Bom for Socialradikalismen, og som i Stedet anviste Veje, der laa lige langt fra det ekstreme Højre og Venstre. — Baade han og Bojsen led Skuffelse paa denne Politik. Udviklingen tog andre Veje. Radikalismen vandt Sejr.

DEN HISTORISKE UDVIKLING AF DET TYSK-RUSSISKE FORHOLD

Af Kaptajnløjtnant *V. K. Sørensen.*

Forholdet mellem Tyskland (Preussen) og Rusland har stedse dannet een af de betydeligste Faktorer i den europæiske Politik.

Efter at have deltaget i den preussiske Syvaarskrig efterfulgtes i 1762 Kejserinde Elisabeth af Rusland af Peter III, der var en ivrig Beundrer af den preussiske Konge Frederik II. Rusland sluttede derfor ikke alene Fred med Preussen, men endog et offensivt-defensivt Forbund med dette Land. Peters tyskvenlige Politik førte ganske vist til hans Fald, idet hans egen Hustru stiftede en Sammensvægelse imod ham, fik ham styrtet og opkastede sig til Kejserinde af Rusland under Navn af Katarina II (1762). Men hun genoptog dog ikke Elisabeths Politik. Hun opløste ganske vist Forbundet med Preussen, men lod Freden bestaa og holdt sig helt uden for Krigen. Dermed var Frederik II blevet fri for sin værste Fjende, og han kunde derfor slutte Fred i 1763, uden at der blev gjort nogen Forandring i de tyske Staters Forhold. Preussen havde vist sig i Stand til at hævde sig overfor tre Stormagter. Det maatte nu ogsaa selv regnes for en Stormagt.

Frederik II indsaa klart, at af alle Preussens Naboer var Rusland den farligste, saavel paa Grund af sin Styrke som i Kraft af sin Beliggenhed og raadede sine Efterfølgere til »at pleje Venskab med disse Barbarer«. Gen-

nem lange Tider fulgte Frederik den Stores Efterfølgere hans Raad.

I Aarene 1805 og 1806 tilføjede Napoleon de tyske Stater svære Nederlag, samtidig kølnedes Venskabet ret hurtigt mellem Napoleon og den russiske Kejser Alexander I, og det var derfor naturligt, at Preussen, som var den førende tyske Stat, i den kommende Tid som oftest stod Side om Side med Rusland. Der var saaledes i den russiske Generalstab mange tyske Officerer, ligesom der i Officerskorpset i det hele taget var adskillige kendte tyske Navne. Slutningen af det 18. og hele den første Halvdel af det 19. Aarhundrede beherskedes saaledes af et nært Venskab mellem de to Lande. Dette Venskab blev dog i nogen Grad udviklet paa Preussens Bekostning, der i mange Tilfælde maatte underordne sig sin østlige Nabo.

Under Tysklands Krig med Danmark i 1848—50 krævede Kejser Nikolaj I af Rusland, der var en ægte russisk »Selvhersker«, at de preussiske Tropper skulde trækkes tilbage fra Nørrejylland, da hele den revolutionære Bevægelse var ham en Modbydelighed, og dette Krav saa den preussiske Konge sig nødsaget til at efterkomme. Under det russiske Opgør med Vestmagterne, Krimkrigen, undgaar Preussen mest muligt at irritere Rusland, men udnytter ikke, trods Bismarcks kraftige Opfordring dertil, denne Lejlighed til at hæve Preussens Prestige. Denne Krig efterlod imidlertid Rusland saa forarmet og svækket, at der i Tiden lige efter ikke kunde blive Tale om nogen aktiv Deltagelse i den europæiske Magtpolitik.

I 1862 blev Bismarck preussisk Ministerpræsident. Han havde et Par Aar været Gesandt i Rusland, hvor han traadte i nært personligt Forhold til Kejser Alexander II og den russiske Udenrigsminister, Fyrst Gortschakof. Aaret efter, 1863, kom der for Bismarck en kærkommen

Lejlighed til at bringe Rusland i Gæld til Preussen, idet han stillede sig paa Russernes Side imod de oprørske Polakker, medens de øvrige Stormagter nærmest stillede sig paa Polakkernes Side. De to Landes fælles Interesser i de polske Omraader var i det hele taget en Omstændighed, der i høj Grad var medvirkende til at bevare Venskabet mellem dem. Samtidig bestod der mellem Kong Wilhelm og Alexander II, der var den preussiske Konges Søstersøn, et intimt personligt Venskab.

Bismarcks Maal var Tysklands Samling og dets Hævdelse af Stillingen som europæisk Stormagt. For at kunne føre de tyske Enhedskrige, var det en Forudsætning, at han maatte være dækket imod Øst, i Ryggen. Uagtet at Rusland havde særlig Interesse i, at Holsten blev ved Danmark, for at Kiel ikke skulde blive Hjemsted for en tysk Flaade, lykkedes det at faa Rusland til at forholde sig ret passivt under Krigen 1864. Østrig havde under Krimkrigen optraadt ret tvetydigt, og Rusland saa derfor ingen Grund til i 1866 at optræde til Fordel for denne Magt.

Rusland var i det hele taget ikke videre interesseret i en Krig med Tyskland, hvis man kunde faa — og det fik man — tysk Billigelse og Støtte til at frigøre sig for de ydmygende Bestemmelser for Forholdene i Sortehavet, som var blevet dikteret ved Freden i Paris 1856. Under den fransk-tyske Krig 1870—71 holdt Rusland sig derfor tilbage.

Ved det tyske Riges Grundlæggelse fandt en afgørende Forskydning Sted i den europæiske Ligevægt, og det var derfor klart, at det før eller senere maatte komme til et Brud mellem de to aspirerende Stormagter til et europæisk Herredømme paa Fastlandet. Hertil kom personlige Uoverensstemmelser mellem de to Udenrigsministre Bis-

marck og Gortschakof, idet den sidste følte, at Bismarck utvivlsomt var vokset ham, sin Læremester fra Tiden i St. Petersborg, over Hovedet.

Ved Berlinerkongressen 1878 maatte Rusland give Afkald paa en Del af de Fordele, det havde tilkæmpet sig i Krigen med Tyrkiet. Selvom det var England, der havde været ivrig efter at plukke Rusland Sejrens Frugter af Hænde paa Grund af sine Interesser i Sortehavet, og Kongressen derfor var traadt sammen paa engelsk Initiativ, saa rettedes Uviljen dog i Rusland mod Tyskland og Bismarck, og ledende Kredse fandt, at man havde mistet alt for meget af Sejrens Frugter. Kejseren selv kaldte Kongressen »en europæisk Koalition mod Rusland under Fyrst Bismarcks Ledelse«. Yderligere havde Bismarck paa en Forespørgsel fra den russiske Kejser i 1876 maattet erklære, at Tyskland i en Krig mellem Rusland og Østrig ikke kunde taale, at een af disse to Magter blev saa afgørende slaaet, at den ikke længere var en uafhængig Faktor i den europæiske Storpolitik. Dette vilde sige, at Tyskland i en Krig vilde støtte Østrig mod Rusland.

Denne Brydning mellem tysk og russisk Politik maatte før eller senere føre til et Sammenstød mellem de to Magter, hvad Bismarck da ogsaa klart indsaa. Han afsluttede derfor 1879 et Forbund med Østrig, som med Italiens Tilslutning 1882 blev til den saakaldte Triplealliance — en Magtkonstellation, der fremfor alt skulde præge den europæiske Politik i en lang Fremtid. Alliancen blev 1883 udvidet med Rumænien og var et Forsvarsforbund rettet mod Rusland og Frankrig, der paa dette Tidspunkt var ved at finde sammen. Wilhelm II var en stærk Modstander af Alliancen med Østrig, som han kaldte en »Troløshed over for Rusland«. Det lykkedes dog Bismarck og hans Ministre at overtale ham til at gaa ind paa Forbundstraktaten, der

Russisk Kavalleriangreb under den første Verdenskrig.

forpligtede Tyskland og Østrig at komme hinanden til Hjælp, hvis den anden Part skulde blive angrebet af Rusland.

Allerede Bismarck anede Indkredsningen og søgte længst muligt at hindre den fransk-russiske Forstaaelse, og i 1881 lykkedes det ham at opnaa en Overenskomst med Rusland, der sikrede en velvillig Holdning fra dette Land.

Venskabet med det russiske Czardømme var et vigtigt Træk i Bismarcks hele ydre Statskunst, men han var ikke uvidende om den Realitet, at den offentlige Mening i Rusland blev mere og mere tyskfjendtlig. Allerede 30 Aar før Verdenskrigens Udbrud staar den russiske offentlige Mening blandt alle Klasser bittert fjendtligt mod alt tysk.

1887 udløb saavel Trekejserforbundet, der var blevet fornyet i 1884, samt Triplealliancens første 5-Aars-Periode. Østrig-Ungarn stod allerede fra 1885 i Anledning af det bulgarske Spørgsmaal afvisende over for Rusland. Trekejserforbundet blev derfor ikke fornyet. Et Forsøg paa

en tysk-russisk Forbindelse uden det habsburgske Dobbeltmonarkis Deltagelse blev samme Aar, som Forbundet udløb, gjort af Grev Peter Sjuvalov, men Alexander III satte sig imod dette. Samtidig arbejdede den panslavitiske Bevægelse, der var direkte tyskfjendtlig, for en fransk-russisk Alliance.

Bismarck indsaa klart de politiske og strategiske Farer, dette Forhold indebar for Tyskland og søgte paa flere Maader at afvende Faren, bl. a. ved en Tilskyndelse til Frankrig til at udvide sit Kolonirige. Da man imidlertid i Rusland ikke fandt nogen Vej uden om Tyskland, kom Forhandlingerne atter i Gang, og den tysk-russiske Reassurancetraktat (Genforsikringspagt) blev undertegnet i 1887. I samme Formulering som i Trekejserforbundet lover de to Stormagter heri hinanden velvillig Neutralitet ved Krig mod tredie Magt. Dog skulde Traktaten ikke omfatte et russisk Angreb paa Østrig-Ungarn eller et tysk Angreb paa Frankrig. Tofrontskrigen mod Tyskland blev derved i alle Tilfælde for en Tid udskudt. Den russiske Indflydelse i Bulgarien og Østrumænien anerkendtes, og Bestemmelserne om Bosperus og Dardanellerne gentoges, dog noget skærpede, i en Tillægsprotokol. Men i 1890 afslog Wilhelm II at forny denne Traktat, der danner et baade ejendommeligt og betydningsfuldt Afsnit i det tysk-russiske Forhold. Det er omtrent paa samme Tid, Bismarcks Afskedigelse falder.

Rusland følte sig dermed isoleret og nærmede sig skønt uvilligt til at begynde med Frankrig, der allerede i nogen Tid havde følt sig isoleret. Imidlertid ønskede man ikke at udæske Tyskland. Først omkring 1894 lykkedes det at bringe en virkelig fransk-russisk Overenskomst i Stand. Da var baade den russiske Offentlighed og den russiske Czar blevet vundet for Tanken om et Forbund med Frank-

rig. Samtidig begyndte endog de to Landes Generalstabe visse Drøftelser.

Efter Bismarcks Fald fortsatte Fyrst Bülow i nøje Overensstemmelse med Bismarcks Tanker den Politik, at Tyskland hverken kunde eller vilde ofre Østrig-Ungarn, men søgte samtidig at bibringe Rusland det Indtryk, at Tyskland tilstræbte et godt Forhold til Rusland, og at Tyskland trods dets Interesser i Tyrkiet ikke vilde stille sig i Vejen for Rusland i Dardanellerspørgsmaalet, de to Landes fælles Interesser i Polen maatte fortsat betones.

Det tyske Diplomatis Bestræbelser for at bevare det gode Forhold til Rusland lykkedes paa mange Punkter. Kejser Wilhelms personlige Holdning og svingende Politik skabte dog ogsaa paa dette Omraade ved flere Lejligheder mere eller mindre alvorlige Gnidninger. Baade den russiske Czar og hans Udenrigsminister tilføjede han personlige Krænkelser. Ogsaa Nikolaj II gav ofte Udtryk for, at han ansaa et godt tysk-russisk Forhold for aldeles afgørende for de to Landes lykkelige Fremtid.

Dog Krigen nærmede sig mere og mere. Den Ligevægtspolitik, der nu i en Aarrække havde sikret Freden, vilde udelukke, at Krigen blev lokal; blev een af Stormagterne inddraget, maatte de øvrige blive trukket med. Tidspunktet for en Storkrig var gunstigt for Tyskland, og indflydelsesrige militære og diplomatiske Kredse søgte at fremtvinge denne. Kejser Wilhelm ønskede imidlertid ikke Krig, og Freden blev foreløbigt bevaret.

I 1907 blev Tripleententen grundlagt, Stolypin modsatte sig dette og det følgende Aar forstærkedes det fransk-russiske militære Samarbejde, uden at det tysk-russiske Forhold dog forværredes. Det var ogsaa andre Aarsager, der var den egentlige Anledning til Verdenskrigen. I Virkeligheden indebar et tysk-russisk Forbund Mulig-

heder for begge Parter, men samtidig Farer for flere af de øvrige Vestmagter.

Anledningen til Krigen kom som bekendt fra Balkanhalvøen, Europas urolige Hjørne. Rusland stillede sig paa Serbiens Side. Tyskland støttede Østrig-Ungarn. Baade i Berlin og i Petrograd var der mægtige Grupper, der arbejdede henimod en Krig, og uagtet der blev arbejdet med feberagtig Iver for at finde en Løsning, fandt man ikke en saadan. Den 1. August 1914 erklærede Tyskland Rusland Krig.

Sovjetunionens Udenrigspolitik gik fra 1918 ud paa at skabe Splid, saa Tvedragt indad og udad mellem Klasserne og mellem Folkene. Tyskland og de besejrede Folk fra Verdenskrigen burde derfor som de svageste støttes. Weimarrepublikkens Tyskland var i det hele taget Moskvas store Trumfkort. Her trivedes Kommunismen efter Nederlaget frodigt, og her vilde den — haabede man — sejre i Løbet af kort Tid. Man indlod sig derfor med feudale og militære Kredse, der med General von Seeckt i Spidsen arbejdede paa Tysklands Genoprustning og Skabelsen af en tysk-russisk Alliance rettet mod Vestmagterne. Lederen af Ruslands Udenrigspolitik var i hele Perioden fra 1918—30 Tchicherin, en baade uegennyttig og klog Politiker af gammel Adelsfamilie. Samarbejdet mellem de to Lande var ogsaa officielt, saaledes afsluttede Tchicherin og Rathenau i 1922 i Rapallo den første tysk-russiske Venskabstraktat efter Krigen med Front mod Vest, en politisk Sensation af første Rang.

Dawes-Planen og Locarno-Aftalen fjernede imidlertid Tyskland og Rusland fra hinanden; den kommunistiske Revolution, man i Moskva havde regnet for sikker efter den tyske Valutas totale Sammenbrud, blev udskudt indtil videre, og Hindenburgs Valg til Rigspræsident 1925 og

Tysklands Indtræden i Folkeforbundet det paafølgende Aar uddybede yderligere Skellet. Samarbejdet mellem Generalstabene fortsattes dog, ogsaa paa det politiske Omraade opnaaedes visse Resultater, saaledes undertegnedes i 1926 en tysk-russisk Ikke-Angrebspagt. Berlin opgav ganske vist ikke de russiske Forbindelser, men de fik nu mere Karakter af en Reserveudvej. Tyske militære Kredse ønskede at genoprette de gamle russiske Forbindelser fra Wilhelm I's og Alexander II's Dage; blandt Arbejdernes brede Masser vandt Kommunismen stor Tilslutning, og den tyske Kommunisme vedblev at være Sovjetunionens bedste Kort. Desuden var dens Førere ubetydelige og ufarlige.

Hitlers Magtovertagelse den 30. Januar 1933 og den paafølgende Tilintetgørelse af de røde Kamporganisationer i Tyskland skuffede de Forhaabninger om Dannelsen af en tysk-russisk kommunistisk Blok, man aldrig helt havde opgivet. Svaret herpaa var Folkefrontspolitikkens og Moskvaregeringens Tilnærmelse til Vestmagterne. En ny Periode i Sovjetregeringens Udenrigspolitik var indledet. Den skulde vare i næsten seks Aar fra 1933—39.

Baade Stalin og Litvinov var klare over, at Tysklands Magtstilling nu vilde blive genoprettet, og at det vilde være nødvendigt for det russiske Maal: Verdensrevolutionen, at finde en Modvægt mod den voksende tyske Magt. Et Opgør mellem Tyskland og Vestmagterne var nødvendigt, ved Hjælp af en særdeles dygtig politisk Manøvre lykkedes det Litvinov at hidføre dette. Tyskland meldte sig i Oktober 1933 ud af Folkeforbundet, allerede i September 1934 traadte Rusland ind i dette, støttet af Vestmagterne, og 1935 afsluttede man en gensidig Bistandspagt med Frankrig og dets Allierede, Czekoslovakiet. Samtidig voksede Sovjetunionens industrielle Kapacitet

og militære Styrke langsomt og sikkert med det ene Formaal: at sikre Rusland en magtpolitisk Stilling af afgørende Betydning i Europa.

Sanktionspolitikken under den abessinske Krig fremskyndede Dannelsen af Rom-Berlin-Aksen, som faldt sammen med Oprettelsen af den anden Kombination, der var direkte fjendtligt indstillet over for Moskva: Anti-Komintern-Pagten af 25. November 1936. Pagten undertegnedes af Tyskland og Japan og senere af Ungarn og Italien og var en direkte Krigserklæring til Moskvas Redskab i Kampen for Kommunismen, Komintern.

Ved Overenskomsten af 29. September 1938 i München var det russiske Forsøg paa at fremtvinge en europæisk Stormagtskrig mislykket, og Rusland stillet i en Isolation, det ikke siden Berlinerkongressen havde været udsat for. Moskva havde under den czekoslovakiske Krise erklæret sig rede til at opfylde sine Forbundsforpligtelser, altsaa gaa i Krig mod Tyskland sammen med Frankrig for Czekoslovakiet. Men under Krisens alvorligste Stadium var det russiske Diplomati ret tilbageholdende, og Frankrig betragtede tydeligt nok Tyskland og ikke Rusland som den militært afgørende Faktor. Den indre Oprydning i Rusland, og navnlig Massehenrettelserne af den røde Hærs Officerer havde svækket Tilliden til Sovjetunionens militære Styrke og fik her en Eftervirkning af verdenspolitisk Betydning. Rusland blev helt stillet uden for Overenskomsten, til Trods for, at det drejede sig om slavisk Stat, der tilmed var Ruslands Allierede.

Under Vinteren 1938—39 forholdt Moskva-Regeringen sig afventende efter sit store diplomatiske Nederlag. Litvinov, der hele sin Tid havde drevet antitysk Politik, blev nu afløst af Molotov, et hidtil ubeskrevet diplomatisk Blad, og fra Juli 1939 blev der atter indledet politiske Forhand-

linger af stor Betydning mellem Tyskland og Rusland i Moskva, idet man dog fra russisk Side vedligeholdt Forhandlingerne med England. Den 23. August 1939 afsluttedes en Venskabs- og Ikke-Angrebspagt mellem Tyskland og Rusland — til hele Verdens udelte Forundring — Rusland erklærede sig heri villig til at forblive neutral i en Krig mellem Tyskland og Vestmagterne. Pagten skaffede Tyskland Ryggen fri i den kommende Krig, samtidig med at man fik Mulighed for at udnytte de vældige russiske Omraader som Raavarebaser for det tyske Rige. Pagten indeholdt øjeblikkelige Fordele for begge Parter, idet Rusland formentlig paa det paagældende Tidspunkt endnu ikke var i Stand til at modstaa et tysk Pres. Den var i den foreliggende Situation en Nødvendighed, men blev indgaaet under den størst mulige Mistro fra begge Sider. Det var i Virkeligheden en Genoptagelse af det gamle bismarckske Sikkerhedssystem, der bundede i »le cauchemar des coalitions«, hvis Farer ogsaa Hitler og Ribbentrop indsaa og gjorde alt for at blive kvit. Den tyske Politik laa imidlertid under for den snedigt beregnede sovjetrussiske. Paa mindre end eet Aar havde Rusland i Baltikum faaet Grænserne fra 1914 igen, genvundet den russiske Del af Polen og hele Bessarabien, erhvervet Nordbukovina og flyttet Grænsen i Finland tilbage til Nystadsfredens Grænser. Men paa Balkan var de tysk-russiske Interessemodsætninger for store til at de kunde løses paa fredelig Vis.

Det finsk-russiske Forhold udviklede sig til en Konflikt, der kom til at faa stor Betydning for Udviklingen af det tysk-russiske Forhold. I tyske Kredse var man meget imponeret af den stærke finske Modstand og sikkert ogsaa i Hemmelighed meget tilfreds med, at den røde Hær — som det syntes — blevet berøvet en Del af den Nimbus, der i Udlandet stod om den. I Begyndelsen af Februar 1940

gjorde det sig imidlertid tydeligt gældende, at Tyskland nu havde faaet stærk Interesse i en hurtig Fred mellem Rusland og Finland. Der skulde sluttes Fred mellem Rusland og Finland, medens Landet endnu havde en Hær. De tyske Interesser faldt her sammen med Finlands. Der syntes nu kun to Muligheder for Finland: enten at tage en ny Krig med Rusland paa et Tidspunkt, der var denne Stormagt belejligt, eller ogsaa at tage Krigen sammen med en anden Stormagt, i dette Tilfælde kunde der kun være Tale om Tyskland.

Det tysk-russiske Forhold nærmede sig Bristepunktet. Krigen maatte komme — og den kom!

Et af den kommende Fredskonferences alvorligste Problemer bliver Fastsættelsen af Tysklands Grænser i Øst. Det tysk-russiske Problem er draget ind i et større Forhold, Forholdet mellem Østeuropa og Vesteuropa, Rusland contra Vestmagterne. Den rette Løsning af dette Spørgsmaal vil være af den allerstørste Betydning for en holdbar Fred.

Litteratur:

Tidsskrift for Udenrigspolitik.
Nordstedt: Världhistoria.
Erik Møller: Nationernes Historie.
A. Karlgren: Stalin. Bolsjevismens väg från leninism till stalinism.

FILIPPINERNE
— DEN NYE STAT I STILLEHAVET

Af stud. jur. *Erik Koch.*

Øernes dramatiske Skæbne siden Magellans Opdagelse.

Som en Belønning for Filippinernes tapre Modstand mod Japan er de berømte Øer nu ved at genopstaa af Asken i Form af en fuldt uafhængig Stat med den indfødte *Manuel Roxas* som Præsident. Det er en lang og kampfyldt Historie, som hermed finder sit foreløbige Højdepunkt i Uafhængighedserklæringen om Administrationens Overtagelse fra Amerika inden Juni 1947. Filippinerne har kostet mange idealistiske Europæere Livet. Den første af disse var Øernes Opdager, *Fernando Magellan*, i 1521.

Historien kommer til Filippinerne.

Magellan og hans udhungrede Mænd havde paa syv smaa Skibe sejlet i over fire Maaneder paa blikstille Vand, da de den 13. Marts 1521 naaede den filippinske Ø Samar. Besætningen var paa Vanviddets Rand. I mange Dage havde de kun spist Savsmuld og halvdøde Rotter, og nede i Lasten lød Skrigene fra lænkede Mennesker, som var blevet sindssyge af Savn. Den æggende Duft af tunge Krydderier, som drev dem i Møde inde fra Øens Palmekroner, pirrede deres Nerver .... »Ave Maria, dette er mere end mine Mænd kan bære,« skrev Magellan i Skibsbogen. — Da saa de Indfødte kom ud til Skibene med

Gaver bestaaende i Ferskvand og Fødevarer, var Sømændene lige ved straks at kaste sig over Gaverne. Men Magellan vidste, at det kunde være en voldsom Krænkelse for de tilsyneladende venligsindede Indfødte og holdt Besætningen nede med Jernhaand. Først da den sidste af de langsommelige Høflighedsfraser var udvekslet og Øens Høvding sejlede ind mod Kysten igen, gav han los. Det berettes, at mange af Mændene ved denne Lejlighed spiste saa meget, at de døde deraf.

Næste Dag gengældte Skibenes Officerer Høflighedsvisitten, og Magellan bemærkede, at Høvdingen virkelig var venligsindet overfor ham og tilbød at anbefale ham til sin Svoger, Øgruppens Konge, der tilhørte en gammel Slægt, som igennem fem Hundrede Aar havde hersket over Filippinerne.

Hvad havde Portugiseren Magellan, ansat i den spanske Konges Tjeneste, nu at gøre midt ude paa det ukendte Stillehav?

Havde man spurgt ham selv, vilde han utvivlsomt have svaret, som sandt var, at han skulde finde en egnet Søvej til Indien. Set ud fra den Synsvinkel maa det indrømmes, at Magellan var paa gale Veje. Men han gjorde samtidig Spanierne og Civilisationen en stor Tjeneste ved at være det. Han opdagede Filippinerne for Verden, og skønt det blev hans sidste Gerning, skulde den faa enorm Betydning for kommende Aarhundreders politiske Udvikling. Ja, endnu i 1896 — for at tage et Spring paa Aarhundreder frem i Tiden — var den Omstændighed, at Magellan kom først og gjorde Filippinerne spanske, tilstrækkelig til at spænde Forholdet mellem Amerika og Tyskland til Bristepunktet!

Med sin Ven, Høvdingens primitive Anbefalingsskrivelse, en Træstok, begav Magellan sig videre til Luzon for at

træffe Cilapulapu, den filippinske Konge, der modtager Magellan pragtfuldt med 31 Galejer. Det filippinske Hof er ogsaa storslaaet, og Spanierne noterer sig, at Kongen bebor et kæmpemæssigt Træhus af Mahogni og paa Størrelse med et lille Slot; det er udstyret med en Mængde Kunstgenstande, som er af kinesisk Oprindelse. Kong Cilapulapu selv underholder sig med Magellan, der er imponeret over Herskerens Viden. Denne har været i Kina og kan berette om Livet ved Stormogulens Hof, og paa sin Side maa Magellan naturligvis fortælle om Spaniens Glans og Herlighed. Men da det viser sig, at Cilapulapu er en Discipel af Buddha, betænker Magellan sig ikke længe paa at prøve at omvende Kongen til Kristendommen, og da Filippineren er let paavirkelig, finder Daaben Sted næste Dag. Saa siger Magellan hjerteligt Farvel og sejler ud til Skibene igen.

I sin Sols Zenith.

Hans Begejstring er stor. For første Gang paa sine mange Rejser møder Magellan en Fremmed, han kan tale med. Han skriver det ned, vil indberette det til det spanske Hof, for at en egnet Diplomat kan holde Forbindelsen vedlige. Han synes, at han har fundet et helt lille Paradis, som han paa alle sine Rejser har søgt efter. Indien er næsten glemt. Saa falder Natten paa, og Magellan forstyrres kun af Lyden af Trommer fra det indre af Øen. Vil de overfalde ham? Han skyder foragteligt Tanken fra sig. Ved Midnat kommer et Sendebud ud til ham. Trommerne betyder, at Kong Cilapulapu er i Fare. Hans Fjender samler sig og vil dræbe Kongen, fordi han har antaget Kristendommen. Magellan kalder sine Mænd op, og udrustet med to Feltkanoner gaar han i Land for at ile sin

Ven til Hjælp. Det er forgæves. Kongen er allerede dræbt. Men det ved Magellan ikke; klædt i sin Rustning forsvarer han sig mod Overmagten, men bliver dræbt af et fjendtligt Spyd. Trods Kanonerne maa Spanierne vige med Tab og redde sig ombord paa Skibene, der sejler i Ly af Natten.

Men da man i Spanien hører om Magellans Død, vækker den Harme og man beslutter at lægge de genstridige Øer ind under den spanske Krone. Men først i 1527 er man kommet saa vidt, at en sejrrig spansk Styrke kan gaa i Land paa Filippinerne.

Den filippinske Kultur faar herigennem et ejendommeligt spansk-katolsk Islæt, som blandes op med de tidligere kinesiske og buddhistiske Paavirkninger.

Moroerne.

Men naar en ret højt kultiveret Nation som den filippinske kommer under fremmed Styre, gør den alligevel Modstand af al Magt, aandeligt og militært. Det varede derfor heller ikke længe, før der opstod en regulær Frihedsbevægelse paa Øerne, saa den spanske Guvernør *Legazpi* kun kunde vide sig i Sikkerhed i Hovedstaden, den stærke Fæstning Manila. Naarsomhelst en isoleret Hærafdeling prøvede at drage gennem det filippinske Bjergland, faldt de indfødte over dem og masakrerede med fanatisk Mod blandt Spanierne, der paa deres Side frygtede *Moroerne*, disse sorte Djævle. Men i Længden kunde Friskarerne naturligvis ikke have klaret sig alene med den Hjælp, deres mere passive Landsmænd ydede dem.

Imidlertid var der i hvert Fald een Stat, som var parat til at række Moroerne en Haandsrækning, og det var det driftige Holland, som i 1580 havde taget Java i Besiddelse. Maaske nærede de frihedselskende Hollændere, naar det

kom til Stykket, ogsaa ligefrem en vis Sympati for Moroerne, der — som de selv faa Aartier før — kæmpede en haard national Kamp mod Spaniens Brutalitet. I hvert Fald opdagede den spanske Guvernør til sin Forfærdelse, at nu havde de frygtede Moroer ogsaa faaet moderne Ildvaaben i større Antal end selv den sværtbevæbnede Garnison i Manila.

Holland, Spaniens Konkurrent.

Men skulde det lykkes at befri Filippinerne? Moroerne, der efterhaanden dannede en Klan, hvor det hellige Hverv at kæmpe gik i Arv fra Fader til Søn, haabede det, og i 1620 saa det ud, som om Frihedens Time slog. En stor hollandsk Flaade under den berømte *Francis de Wittert* gjorde Angreb paa Manila, og stærke, hollandske Bondesønner drog op i Bjergene, hvor de undsatte Moroerne. Man var endog ved at udraabe en Efterkommer af Magellans Ven, *Cilapulapu* til Konge, da en ren Tilfældighed kuldkastede alle Forhaabninger.

Det var en smuk Aften under det befriede Manilas Palmer. Hollændere og Moroer slentrede rundt i Byens Gader, som genlød af Sejrssang, medens Admiral de Wittert og hans Officerer betragtede Skuet fra Regeringsbygningens Tag. Pludselig lød der en Række Skud, og den hollandske Admiral og nogle af hans Officerer styrtede dødeligt ramt til Jorden. Attentatmanden, en ung Spanier i de indfødtes Dragt, blev paagrebet og skudt paa Stedet. Han døde med et Smil paa Læben, for den spanske Konge havde lovet at ophøje ham og hans Slægt i Adelstanden som Belønning for Attentatet, der gik forud for et spansk Angreb paa Manila. Og Hollændernes forvirrede Tilstand efter deres Lederes Død bevirkede, at det lykkedes Spanierne

at erobre Byen tilbage, og den unge Montegas Offer var lykkedes.

Saaledes blev alt ved det gamle. Moroerne kæmpede videre i deres Bjerge, dog hyppigt under stor Modgang og Befolkningens Ligegyldighed. Men rent økonomisk blev det gyldne Aar for Filippinerne, der var den eneste spanske Koloni, som trivedes. Da Agerbruget gik frem, forvandledes den jævne Befolkning fra Peoner til velstaaende Gaardmænd, hvis Ris var velkommen Asien over. Det var Storpolitikkens Magtspind, som havde maget det saaledes for de jævne Filippinere. I 1763 havde Englænderne under en af de talrige engelsk-spanske Stridigheder besat Manila, og de drog først bort Aaret efter forsynet med et Løfte om, at det spanske Handelsmonopol paa Filippinerne skulde ophæves. Dette var nu i første Række i Hollændernes og den filippinske Befolknings Interesse og ogsaa udvirket af den hollandske London-Gesandt, som lovede England et Laan til Gengæld.

Trafikmidlernes Tidsalder.

Den Omstændighed, at man byggede stadig større og mere hurtigsejlende Handelsskibe netop omkring Aar 1800, medførte, at Filippinerne blev revet ud af denne nationale Døs, hvori den materielle Velstand havde holdt Øerne. Nu kunde det betale sig at indføre Ris til det øvrige Asien fra Java, der hermed slog den filippinske Handelsmagt i Stykker, fordi Øen paa Grund af sin Frugtbarhed kunde producere Ris billigere end Filippinerne. I Aaret 1825 lukkede det sidste Handelshus i Manila. Byen, der før havde været livlig og smuk, laa nu død hen. Det var derfor intet Under, at Befolkningen fik Fattigdommen at føle — særlig under det ret slette spanske Styre. Moroernes

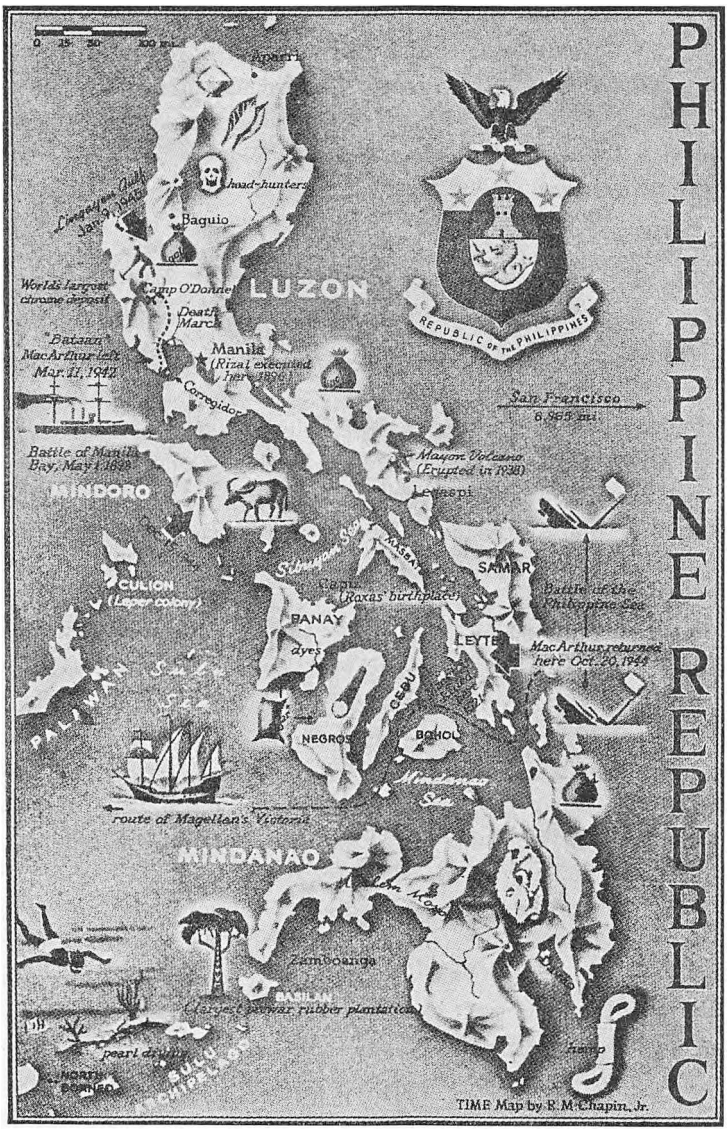

Kort over Filippinerne.

Skare forøgedes stadig, men for en Gangs Skyld tog Spanierne sig sammen. Under et kraftigt Felttog bekæmpede de dem til Lands og Søs, og den sidste Moro faldt i 1850.

Derefter hvilede Spaniernes Haardhed tungt paa Øerne. Men i Befolkningen ulmede Raseri og Oprør, som snart skulde slaa ud i lys Lue. Samtidig var det unge Amerika ved at faa Interesser paa Stillehavet.

U. S. A. paa March over Stillehavet.

Det var omkring 1840, at den amerikanske Kolonisation med San Franciskos Grundlæggelse naaede Stillehavet. Her tøvede den i nogle Aartier. Men saa tog den Springet og landede paa Hawaii i 1865. Marchen over Stillehavet var begyndt. Samtidig var den filippinske Befolkning som nævnt kommet i et stærkt Modsætningsforhold til det efterhaanden stærkt uduelige spanske Styre. Da den fremragende Mestiz, Dr. *Jose Rizal* i 1896 blev henrettet af Spanierne, betød det Skuddet, som varslede den aabne Kamp for Filippinernes Frihed — et Maal, som dengang syntes at fortone sig i det fjerne.

Men Spanierne havde glemt at regne med en ung, energisk Amerikaner ved Navn *Theodore Roosevelt*, som da var Marineminister. Han instruerede simpelthen Stillehavsflaadens Kommandant, Admiral *Dewey*, om at støtte det filippinske Oprør, hvis det kom, skønt dette vilde vække Raseri hos Spaniens Ven, Tyskland. Da han gav sin Ordre — med Præsidentens Billigelse! — var Oprøret allerede en Kendsgerning, og gennem haarde Kampe, om hvis Forløb der burde skrives tykke Værker, naar Historieforskere engang kommer det omfangsrige Mateiale igennem, blev Filippinernes Frihed vundet — dog foreløbig med amerikansk Beskyttelse.

En ung Filippiner, *Manuel Quezon*, havde deltaget i Krigen. Han var dybt skuffet over, at Amerika ikke straks lod Øerne faa deres fulde Frihed, og førte i nogle Aar en haard Guerillakrig mod Amerikanerne. Da han ikke kunde holde ud i Længden i sine Skove, var han nødt til at slutte en Aftale med Amerikanerne om Overgivelse. Han gik nu i Stedet over i Politik, var snart i Overensstemmelse, snart i Modstrid med den amerikanske Højkommissær, men hvordan det end stod til, betød hver ny Strid et Trin opad for Manuel Quezon, indtil han naaede det sidste og største — Præsidentposten, ganske vist under amerikanske Auspicier.

Saa kom de Dage, hvor Filippinerne var i Skudlinjen. Quezon var Præsident, da Navne som Luzon, Corregidor m. fl. indristedes i vor Bevidsthed, og han holdt ud. Da Kampen paa selve Øerne syntes tabt, tog han som den sidste til U. S. A. for at afvente Filippinernes Befrielse. Roosevelt havde givet ham det Løfte, at det skulde blive en helt fri Stat, han vendte hjem til. Quezon kom ikke til at opleve Dagen, for i August 1944 døde han i Saranac, U. S. A. — Den nuværende Præsident *Roxas* er Quezons Lærling og af denne udnævnt til »Kronprins«, og det er sikkert med Pietet for deres gamle Præsident, at Øboerne nu modtager Manuel Quezons Legeme, som fra Amerika føres til hans elskede Filippiner — i Frihedens Tegn.

Litteratur:
Vor Klodes Erobring, I—II.
Jordens Erobring.
Store Opdagelsesrejser. 1945.
Encyclopædia Britannica.

OTTEOGTYVE AAR I »DAS GROSSE VATERLAND«

Af Repræsentant *Chr. F. Lissau.*

I denne og en følgende Artikel bringer vi en dansk Bagersvends Erindringer; han vandrede i sine unge Dage til Tyskland og blev hængende som Bagermester i Hamburg. Dels giver den et godt Indtryk af de vandrende Haandværkssvendes Liv, dels viser den, hvorledes »det tredie Rige« afspejlede sig i den jævne Mands Liv i Hamburg.

Da der nu er blevet fri Presse efter Kapitulationen, vil jeg igennem disse Linier fortælle lidt om mine Oplevelser i det tyske Rige. Skæbnen vilde, at jeg skulde tilbringe en lille Menneskealder der, ialt tilsammen 28 Aar, hvoraf jeg de 25 Aar var selvstændig som Konditormester i Hamborg. Denne Titel blev i Form af et Certifikat tildelt mig af Hamburger-Senatet for Handel og Søfart og Industri i Aaret 1922 som Tak og Anerkendelse for, at jeg havde givet Undervisning i mit Fag i de fleste slesvig-holstenske Byer samt Hamborg og Altona. Desuden havde jeg i disse Byer indført det fine danske Wienerbrød, som jeg døbte med Navnet »Kopenhagener-Gebäck«. Det skete i Aaret 1910, og efter 1912 bredte det sig over hele Tyskland.

I disse 28 Aar har jeg baade som Svend og som Mester oplevet adskilligt af baade godt og ondt, og ved min dramatiske Hjemrejse fra det tredie Rige i 1936 havde jeg været med til at opleve alle tre Riger i deres Opblomstring og Nedgang. Efter det tredie Riges Proklamation tiltog Nedgangen katastrofalt, saaledes at alt Forretningsliv blev

slaaet i Stykker. Men det skal jeg fortælle om ved Beskrivelsen af det tredie Rige.

Første Rige: Kejser Wilhelm og Bismarck-Riget.

Som ung Svend kom jeg sammen med en Kollega og Rejsekammerat til Altona i December 1901 med Randslen paa Ryggen og Staven i Haand. Vi var den 2. November draget afsted fra Esbjerg til Fods over Vamdrup og videre fra By til By. Vi fægtede os igennem og levede som alle zünftige Svende dengang paa »Geschenck« saavel fra Mestrene som til Dels fra Svendene.

Efter at vi i December havde naaet Altona, blev vi der paa Bagerherberget, hvor der tillige var Arbejdsanvisningskontor, en Institution, der ligesom i Hamborg og Lübeck var bygget op af Mesterorganisationen, og som blev benyttet af baade Mestre og Svende. Vor »Herbergsvater«, Fritz Bock, var en gammel Liebergut og tittede ofte til Flasken, mest en lille Kognak og en Slat Øl til. Den »hev ind« hele Dagen igennem med lidt Mellemrum, især naar hans Hustru og Døtre, som han havde tre af, ikke var til Stede. Han kaldte os straks Landsmænd, og efter nogen Tid fik vi Arbejde, men da vi var Udlændinge, fik vi jo selvfølgelig det, som ingen af de andre Svende vilde have. Men da der var gaaet en Tid, og vi ikke havde Lyst til det længere, fik vi noget bedre. »Vater« havde mærket, at vi nok kunde bestille noget. —

Men nu en kort Beskrivelse af Forholdene dernede ved Aarhundredskiftet. Det var noget lignende som herhjemme, lang Arbejdstid og lille Løn, men man var glad og tilfreds; alt var jo billigt, og Skatten kom vi kun til at tænke paa, naar en Gang om Aaret Pantefogden i lang graagrøn Uniform og med lang Sabel ved Siden kom og skulde udpante

os for en Daler (tre Mark) — en Trediedel Ugeløn, som vi saa omgaaende betalte. Der var dog nogle enkelte, som ikke vilde betale, da deres Kluns kun bestod af et Sæt Tøj. Men jeg maa dog bemærke, at efter det første Riges Undergang, altsaa i Fritz Eberts Tid, bortfaldt al Uniformspynt for Pantefogderne, og de gik efter den Tid civile som andre Mennesker. Det synes jeg, var et Skridt hen imod Demokratiet. Derfor undrede det mig, da jeg kom til det saakaldte demokratiske Danmark, at Pantefogderne endnu skiltede med deres brede, guldtressede Kasketter. Naar de kommer med deres klamme Haand, saa er det i alt Fald langt fra demokratisk, og man kan godt sige, at det hører en svunden Tid til.

Nu vil jeg gaa over til Tiden lige før den første Verdenskrig. Paa Grund af en meget svær Sygdom kom jeg til at ligge paa et Hospital i Altona i 2 × 3 Maaneder, og i Oktober 1903 rejste jeg hjem igen. I 1910 drog jeg til Flensborg, hvor jeg arbejdede en Tid, saa drog jeg videre til Kiel, hvor jeg var et Aar. Efter den store Bagerstrejke i 1911 tog jeg paa Tourne i mit Fag og endte i Hamborg i en stor Forretning. Her blev jeg, indtil jeg den 14. December 1912 begyndte en selvstændig Virksomhed.

Lige før Krigen kom, var der mørke Skyer over Horisonten. Men jeg vil dog sige, at indtil den Tid var Tyskland et af Verdens lykkeligste og rigeste Lande. Betalingsmidlerne fik vi i Guld og rent Sølv. Sjældent saa man en Seddel, men Landet var jo præget af den prøjsiske Militarisme, og den fik sin Udløsning i August 1914 efter Mordet i Sarajevo den 28. Juni. Kort Tid efter fremtvang Kejser Wilhelm Krigen som et Udbrud af hans Storhedsfantasi, og det førte hele Europa ud i en ulykkelig og vanvittig Krig, hvor hans Soldater med lynhurtigt Tempo slog ned paa intetanende Naboer.

Ved Generalmobiliseringen af alt vaabendueligt Mandskab til helt op i de ældre Aargange maatte Mænd fra Hus og Hjem ledsaget af deres grædende Hustruer, som fulgte dem til Banegaarden. Alle var i dyb Sorg, nu var den gode Tid forbi. Den internationale Socialisme, som var baseret paa aldrig mere Krig, var paa een Gang gaaet i Stumper og Stykker; det viste sig, at endda gamle Socialdemokrater, *voksne* Mænd saavel i *Tyskland* som i *Frankrig*, gik frivillig til Hæren. Vi ved alle, hvordan Krigen endte, men jeg vil tilføje, at efter min og de fleste Hamborgeres Mening kunde Tyskland allerede i 1916 have faaet en ærefuld Fred af Rusland med Tilknytning af Frankrig, som vilde acceptere Freden imod at faa Elsass Lothringen tilbage. Men det var med Kejseren som senere med Hitler, han satte alt ind paa et Kort, alt eller intet.

Inden jeg gaar over til Slutningen af Sammenbruddet for Kejseren og das grosse Vaterland, vil jeg fortælle lidt om Hjemmefronten fra 1916 til 1918. I 1916 bagte vi det sidste Hvedebrød og de sidste Kager, og jeg gik saa fra Konditorlauget over i Bagerlauget, og jeg fik tildelt 6 Dobbeltcentner Mel til Fremstilling af Brød. Jeg satte mig i Forbindelse med en Storfabrik i Altona, og Hr. Köster og jeg blev saa enige om, at han modtog mit Kontingent af Mel og leverede mig et bestemt Antal Brød for hver Sæk til den Pris, som svarede til hans Udgifter. Jeg skulde selv klæbe Mærkerne paa og aflevere dem til Kriegsversorgungsamtet i Hamborg. Det viste sig, at der var alt for lidt til min Kundekreds, og efter Samraad med Hr. K. paa Kriegsversorgungsamtet fik jeg mere og mere tildelt, saa jeg ved Krigens Slutning var oppe paa 28 Dobbeltcentner om Ugen, en forholdsvis passende Del i en saa arbejderbeboet Bydel. Mærkerne skulde afleveres hver Uge til Amtet, og det gik for sig paa den Maade, at vi fik udleveret store Ark

Papir med Klæbestof paa, saa fugtede vi Papiret med en Svamp og klæbede Mærkerne paa. Oven over noterede vi i Kilo, hvor mange Mærker vi havde klæbet paa; der maatte ikke mangle et eneste Mærke paa 50 Gr., da alle Rubrikkerne skulde være fyldt.

Dagene gik i Sorg og Sult; der blev mindre og mindre til Folk at spise, efterhaanden som Lagrene blev udtømt, og de store Hære paa Fronterne kom i første Række. Folk fik lidt Brød og næsten intet Fedt, og det ellers saa kraftige og glade Folk sygnede hen, medens Dagene gik og Magasinerne blev tomme. Forhen store og tykke Madammer, som kom i min Forretning, var til sidst blevet forandret til næsten ingenting; alle uden Undtagelse var vi mere og mere prægede af Sulten. Jeg maatte i hver Uge give Ungkarle og enlige Kvinder 3 à 4 Skiver ekstra, da de kun fik et halvt Kilo. Til Koner med mange sultne Børn stak jeg af og til 1½ Kilo ekstra. Jeg maatte jo ogsaa, som alle gjorde, tage imod Mærker, som først var gyldige fra næste Uge, og naar Kontrollen kom og snusede i Mærkerne, fik vi en Bøde, men det var det mindste. Det andet var menneskelig nødvendigt, men det førte jo til, at jeg af og til savnede Mærker for en halv Sæk Mel, altsaa hundrede Pund. Jeg satte mig i Forbindelse med Lederen af Kriegsversorgungsamtet, og han raadede mig til at ansøge om mere Tildeling, da det langtfra kunde slaa til i den folkerige Bydel. Samtidig rundede han mine indsendte Mærker opad, saa det blev til fulde Sække, og jeg gjorde Gengæld med andre Ting, især naar vi af og til fik lidt sendt fra Danmark; det var jo altsammen uhyre menneskeligt, vi var alle i Hungersnødens Baad. Da min Ovn stod stille i fire Aar, fra 1916 til 1920, havde jeg kun at uddele Brød i min Butik, og Hustruen passede Hjemmet. Alle Forretninger var i Krigens Tid lukket fra 1 til 3 Eftermiddag og luk-

kede Kl. 7 om Aftenen, saa vi havde Tid til at læse Aviser. Jeg holdt Hamburger Ekko, som var socialdemokratisk, og Leipziger Zeitung, der var et radikalt Blad, udgivet af det uafhængige Arbejderparti, som havde skilt sig ud fra Socialismen. Den skrev mere og mere aabent, og jeg fulgte med i Beretningerne fra Fronten i Frankrig, hvor det gik tilbage i rivende Fart. Endelig hen paa Efteraaret begyndte Hjemmefronten at vakle, og det rygtedes, at Hindenburg var paa Retur med sin store slagne Arme! Hindenburg modtog Kejser Wilhelm i sit Hovedkvarter og bad ham om omgaaende at flygte, hvis han vilde redde sit Liv. Hvis han vendte hjem til Tyskland, vilde Hindenburg ikke garantere for hans Liv. Kejseren udbrød: »Men jeg er da den øverstbefalende!« Dertil svarede Generalen: »Folket staar ikke mere bag Dem, Deres Majestæt!«

I dette Øjeblik var Kejser Wilhelms Skæbne beseglet een Gang for alle, og det første store Rige vaklede i alle dets Fuger og Kanter baade i Hæren og paa Hjemmefronten. Rygterne gik i Hamburg, at Kejser Wilhelm, Kronprinsen og Ludendorf var flygtet til Holland, og i Boghandlervinduerne saa man Postkort til Salg med Billeder af de tre Desertører som tre Landstrygere med Randslen paa Ryggen og Staven i Haand. Nedenunder læste man: Drei Burschen zogen über den Rhein! Samtidig som dette foregik, var Mytteriet i Kiel og Wilhelmshafen i fuld Gang.

Den 9. November om Aftenen talte den uafhængige socialdemokratiske Fører, Wilhelm Dittmann ved et stort Folkemøde i Hamborg. Han formanede Folket til ikke at plyndre Levnedsmiddelbutikkerne, men at holde sig i Ro. Det øvrige skulde Militæret nok ordne. Den følgende Morgen skulde alle samle sig ved Sct. Pauli, hvor der vilde blive talt fra fem store Tribuner. Da Mødet var sluttet,

samlede Folket sig i Massevis og drog spontant uden Fører gennem Münckeberg Strasse ud til Bundesstrasse i Hamborg, hvor Hamborgs Regiment 76 laa. Men ved Mængdens Ankomst blev vi modtaget af en Kugleregn af de Officerer, som endnu holdt de indesluttede Soldater i Ave, og vi begav os saa alle hjem for at udhvile os til den store Begivenhed, der skulde foregaa den næste Dag.

Natten mellem den 9. og 10. November laa jeg og sov som sædvanlig i min Seng, og i en Seng ved min Side laa en god Landsmand og Kammerat af mig, Carl Andersen, som ikke kunde komme hjem den Aften, da han boede i en anden Bydel. Min Kone og mine to smaa Børn var paa dette Tidspunkt i Danmark og kunde ikke komme hjem, da Grænsen var spærret. Pludselig fik jeg et Stød af min Landsmand: »Christian, hører du ikke Signalet,« og nu lød Kanontordenen Bum — Bum. »Carl,« sagde jeg, »saa er det Kielermatroserne, der kommer ind i Elben med det meste af Flaaden.« Hamborg var i fuldstændig Belejringstilstand af Oprørerne. Alle Vinduer skulde holdes lukkede, da der ellers blev skudt med skarpt. Endelig oprandt den store Dag. Om Morgenen standsede alt Forretningsliv, og alle Hamborgerne vandrede ud paa den store Plads ved Sct. Pauli, hvor der var rejst fem store Talerstole. Herfra lød nu revolutionære Taleres Røst. Pludselig lød en fjern Musik med Trommer og Piber og Hornmusik, som kom nærmere og nærmere, spillende revolutionære Marcher, og Talerne raabte ud til Mængden: »Det er Hamborger-Regimentet 76; men de er paa vor Side!« Vældige Bravo-Raab lød fra hele Mængden, da Regimentet ankom. Først de smaa og store bredskuldrede Marinere med lette Kanoner, saa Soldater og Arbejdssoldater med rødt Baand paa Armen, saa Musikken, spillende afvekslende »Internationale« og »Marseillaisen«, og saa hele Hamborgs Befolkning, alt

hvad der kunde krybe og gaa. Vi var alle blevet revolutionære, grundet paa den lange Krig og den Nød og Sult, der prægede hele det haardtprøvede Folk. Det var ligesom en Stime Sild, der gik paa Vandring i Havet; helt op til Murene blev Folk klemt i de store brede Gader. Alle Vinduer skulde være lukkede, da der ellers blev skudt med skarpt, men alligevel peb Kuglerne fra fanatiske Snigskytter fra Husene. Et Par Kugler strejfede mig, og da jeg var lige ved Hjørnet af en Sidegade, maatte jeg søge Dækning, men jeg naaede Mængden igen ved Altonas Grænse. Lige ved Grænsen havde en Kamp fundet Sted, idet Mængden blev beskudt med Maskingeværer fra en lille Flok fanatiske Tilhængere af det første Rige. Men det blev omgaaende kvalt i Fødslen. Det viste sig ogsaa, at Altonas Regiment for længst havde kapituleret. Det gik til paa den Maade, at enhver Soldat, der var i Uniform, maatte afrive sin Kokarde, ellers blev han omgaaende skudt eller slaaet ned. Derfor kunde man efter Slaget se, at der laa Kokarder fra Soldaternes Huer overalt paa Gaden, som naar Gaden efter en Nytaarsaften er overstrøet med Konfetti. I Gaden ved Grænsen mellem Altona og Hamborg var der et helt Virvar af Røde Kors-Søstre og Samaritter, som uddelte Gazebind til de letsaarede. Jeg gik ind i et af de mange Værtshuse for at styrke mig med en stor »Vagtmester«. Der var her Beværtning i næsten ethvert Hus. I Lokalet sad der en ung Mand og blødte. Han havde været saa uheldig at komme ud fra et af de Huse, der blev skudt fra, og han fik da Hovedet kløvet af en Soldat.

Nu var Klokken blevet henved to, og jeg maatte skynde mig hjem for at lukke op, da Salget skulde begynde Klokken tre. Ved min Hjemkomst hørte jeg, at Mængden, mest sultende Kvinder, havde begyndt at plyndre Levnedsmiddel-Butikkerne i de forskellige Kvarterer, og nogle Steder

i Brødfabrikkernes Udsalg havde de slaaet Ekspeditricerne ned. Jeg stod paa Vagt i min Butik i mit Arbejdstøj og afventede, hvad der vilde ske, naar min Tur kom. I Løbet af faa Minutter havde der samlet sig et Par Hundrede Personer med deres Kurve. Min Dør var laaset, men jeg var parat til at aabne den, naar Øjeblikket kom, og det kom omgaaende. To Soldater bankede kraftigt paa mine Butiksvinduer og raabte: »Machen Sie auf, Meister!« Jeg lukkede op, og ind traadte en bredskuldret Mariner med Patronhylstre om Maven og en Pistol i Haanden samt en civilklædt Arbejder, der var to Meter lang, og som havde rødt Baand om Armen og Gevær i Haanden. »Meister, wollen Sie keine Brot ausgeben?« »Jawohl«, sagde jeg. Men jeg stillede den Betingelse, at det skulde gaa organisationsmæssigt til. Hele min Energi maatte jeg mobilisere, og jeg slog i min Disk, som var af Glas og nær sprunget, og spurgte dem, om de ikke havde hørt Genosse Dittmanns Tale i Gaar Aftes, hvori han formanede til ikke at øve Selvtægt. Brødet skulde deles retmæssigt efter Evne, og ingen maatte berige sig paa den andens Bekostning. De kom slet ikke til Orde, da jeg havde taget Initiativet i dette kritiske Øjeblik, og saa sagde jeg til dem begge to: »Hør nu, hvad jeg har at befale, saa faar I ogsaa Brød for eders Arbejde. Er du gift, Kammerat?« sagde jeg til den lange med det røde Armbind. »Ja,« sagde han. Jeg spurgte den lille Mariner om det samme, og han var ugift. »Godt, naar vi nu er færdige, saa faar den gifte et helt Brød og den ugifte et halvt Brød!« De indvilgede. »Se, nu stiller du dig hen til Indgangsdøren,« sagde jeg til Marineren, »og saa lader du 5—6 Kvinder komme ind ad Gangen og lukker saa igen, til det næste Hold skal ind.« Og til den lange sagde jeg: »Du kan ledsage dem ud af Privatindgangen, saa de kommer ud paa Gaden uden at forstyrre ved Ind-

gangen.« »Jawohl,« sagde de og fulgte min Ordre. Saa gik det organisationsmæssigt til. Jeg havde ca. 300 Brød à 3 kg liggende, som jeg havde modtaget fra Fabrikken Dagen i Forvejen. Efter en Times Forløb var Butikken tom, Pengesedler i Kassen, gamle og nye Mærker i Forskud, og de, der ingen Mærker havde, fik ogsaa deres Tildeling. Det gik uden Rivninger af nogen Art, og Kunderne forlod min Butik med et Lettelsens Suk over at have skaffet sig det knappe og livsvigtige Brød. Saa gik vi tre ind i mit Køkken, og jeg uddelte til dem, hvad jeg havde lovet. Vi trykkede hinandens Hænder og takkede for gensidigt godt Samarbejde, og de sagde, da de forlod mig: »Du bist einer guter Kammerat.«

Den næste Dag gik det løs i Berlin, saa var hele den prøjsiske Militarisme slaaet og det store Kejserrige lagt i Grus uden nævneværdig Kamp.

Det andet Rige.

Da nu det første Rige laa i Grus, foregik der følgende i Berlin. Socialdemokratiet dannede Regering og udnævnte den store Socialdemokrat Fritz Ebert til Præsident. Hindenburg var imidlertid naaet til Berlin, og den store, upolitiske og folkekære Marskal mødtes her med Præsident Ebert. Og Hindenburg sagde, idet de to Mænd trykkede hinanden hjerteligt i Haanden: »Skal vi to nu i Fællesskab se at redde, hvad der reddes kan, ud af vort store Nederlag!« Og de to ellers saa store Kontraster bekræftede med et Haandtryk deres Løfte om at søge at redde Nationen fra et indre Sammenbrud. Ved Fredstraktaten i Versailles blev det paabudt Tyskland kun at have en staaende Hær paa ikke over 100,000 Mand. Det var ikke meget, men Hærens Opgave skulde ogsaa kun være at holde Ro og Orden i

Landet og at hindre eventuelle Oprør fra den ene eller den anden Side. Men Tiden gik, og Socialdemokratiet byggede Landet op langsomt og sikkert efter bedste Evne. Efterhaanden havde man faaet Ro i Kiel og ledede Byen ind i rolige Forhold saa godt som det kunde lade sig gøre. De var jo uhyre langt nede. Den bekendte socialdemokratiske Fører, Philip Scheidemann, fik en ledende Post i Provinsen Hannover. Arbejdet kom i Gang igen, eftersom Byggematerialerne fremskaffedes. Der skulde jo bygges saa mange, mange Huse, da alt Byggeri havde været standset under Krigen. Men i Aaret 1920 kom da endelig de sidste manglende Varer hjem til Landet, saa vi ogsaa indenfor Konditorfaget kunde begynde at fyre i vore Ovne igen. Der var Rust i Kanalerne efter den fireaarige Hvilepause, men efter lang Kulfyring kom der Liv i dem igen. Folk vilde gerne købe, da de nu ingen Kager havde kunnet faa i mange Aar, og der var ingen Arbejdsløshed. Men Betalingen var ikke som før Krigen i Guld og Sølv, nu var det i Pengesedler, som faldt i Værdi Dag for Dag. Hundrede Mark blev til Tusinde, og Tusinde blev til Millioner, og i Aarene 1920—24 begyndte Folk at sælge deres Renteejendomme, som de gamle Mennesker havde købt for deres Sparepenge, og som de nu sad og levede af. De fik en Masse Penge for deres Ejendomme, ogsaa de saakaldte røde stemplede Tusindmarks-Sedler, som de troede aldrig vilde komme ud af Kurs, men desværre endte ogsaa de i Papirkurven. Initiativrige Mænd udnyttede de gamle ved at love dem, at de nok skulde beholde deres Værdier, og de lovede dem paa Møder, at de vilde gaa i Breschen for dem, men det var kun en Slags Plattenslagere. Tilsidst i Efteraaret 1924 steg Inflationen i et rasende Tempo Dag for Dag. Vore Vareindkøbsselskaber i Altona og Hamborg maatte vi have Aktier i for at kunne købe Varer, og disse Selskaber

gav før Krigen gode Procenter. Naar vi nu skulde have Varer, maatte vi bestille og betale Varerne forud inden Klokken seks Aften, for at Selskabet ikke skulde tabe sine Penge ved den ustandseligt faldende Kurs. Der kom nemlig nye stigende Dollarkurser inden Middag Klokken tolv, og dermed steg Varepriserne. Tusinde blev til Millioner, Hundrede Millioner blev til Milliarder, Tusinde Milliarder blev en Billion, og saa var det blevet Nat, hvad Penge angaar. Saa maatte vi have indført nogle nye Penge. For en Billion, en lille graabrun Seddel paa Størrelse med en gammel dansk Enkrone, fik vi en Rigsmark af de nye. Banker og Sparekasser lukkede, og alle gamle tyske Rigsmark blev uden Barmhjertighed erklæret for ugyldige. Det var værst for de gamle forhen velfunderede Mennesker, som af Pengegridskhed havde solgt deres gamle solide Ejendomme. De maatte nu ty til Aldersrente og nøjes med et lille Værelse. Men vi Forretningsfolk fik jo straks vore Penge i Kassen igen, og trods Deflationen, som kom efter Inflationen, gik det godt fremad igen indtil 1926. Saa begyndte Arbejdsløsheden at tage til, og Købekraften gik Aar for Aar dybere ned. I 1929 kom den haarde kolde Vinter, hvor alt var tilfrosset, og alt Forretningsliv lagt øde.

Inden jeg gaar over til at fortælle lidt om, hvorledes Hitler kom til Magten i 1933, vil jeg fortælle om det første Kup, det saakaldte Kapp-Kup, som foregik i Efteraaret 1923, hvor Hitler ogsaa var med i Spillet, men hans Navn kendte vi ikke dengang i Hamborg. Det meget omtalte Kapp-Kup greb om sig med rivende Fart, det kom fra Bayern og havde allerede naaet Harburger Brügge. I Hamborg mobiliserede man Partimedlemmer i den socialdemokratiske Forening, og Borgerforeningens Medlemmer fik ligeledes Geværer uddelt, for at de kunde være med til at holde den indre Fjende Stangen. Vi fik Ordre til i min Bydel at møde i Re-

stauranten paa Hjørnet lige overfor, hvor jeg boede. Der blev uddelt Geværer med Ammunition til hver enkelt af de gamle Medlemmer, det saakaldte Hjemmeværn, men jeg nægtede konsekvent at modtage et Gevær, da jeg ikke havde været Soldat. Jeg tilbød at gøre Tjeneste i Hjemmeværnet paa anden Maade, og det var der ingen der havde noget imod af de gamle Veteraner indenfor Partiet. Genosse, sagde de, du kan overtage Telefonarbejdet. Her modtog jeg Ordrer og afgav Ordrer igen. Den tredie Dag kom der pludselig beroligende Meddelelser fra Hamborg. Bahrenfelder-Artilleri, som bestod af den regulære tyske Reichswehr, (det andet Riges Soldater) havde ved en haard Kamp i Harburg ved Broen, som Oprørerne nær havde overskredet, slaaet disse blodigt tilbage. Faren i Hamborg var overstaaet, og alle maatte aldeles omgaaende aflevere deres Geværer.

I Aarene efter den Tid og til Hitler overtog Magten havde vi mange lokale Oprørskampe med de saakaldte Spartacister (yderliggaaende Kommunister) og senere Kommunistoprør, som havde til Hensigt at besætte de mange Politivagter (Stationer), men de blev altid slaaet tilbage, og Vagterne var afspærret med solidt Pigtraad. Forretningslivet blev efterhaanden daarligere og daarligere. Barrikadekampe hørte til Dagens Orden, og nu var der stadig to Modstandere — Kommunister og Nationalsocialister — der rørte paa sig.

Forretningslivet blev stadig ringere, og Butiksindehaverne protesterede mod de høje Elektricitetspriser; vi begyndte en agressiv Strejke som Protest, idet vi nægtede at bruge Lys i Vinduerne og demonstrerede ved at benytte Tællelys til Vinduesbelysning! Ved denne Tid begyndte Hitler og Goebbels at lancere store Folketaler i By efter By. De lovede Folket bedre Tidre, og der var tolv Punkter i deres Program, hvoraf et Par lød: Ingen dobbelt For-

tjeneste. Ingen maa tjene over 10,000 Mark. Nedsættelse af Elektricitetspriser, osv. osv.

De udnyttede fuldstændig den store Nød, som herskede dernede. Vi var jo et slagent Folk, og efter en Opgang kommer der altid en Nedgang. Regeringsmedlemmerne i det andet Rige var ellers dygtige og stabile nok. Ebert var en demokratisk Regent, og Stresemann var en dygtig Udenrigsminister, meget afholdt i Udlandet, især i Frankrig. Han var en personlig Ven af den fredselskende Udenrigsminister Briand i Frankrig, og han var ogsaa afholdt i Amerika og England. Ligeledes havde vi en dygtig og solid Krigsminister i Hr. Schleicher. Havde Tyskland endnu en Tid holdt sig oppe og faaet Laan og Hjælp udefra, saa var Landet blevet skaanet for den brutale Nazisme, som kun havde faaet Overhaand ved falske Lovtaler og Løgnepropaganda. Men Nazismen fik Fremgang ved sine store Løfter og den uhyre Nød, der herskede overalt i den arbejdende Stand og i Forretningslivet. Alt stod stille — der var 7 Millioner arbejdsløse. Saa døde Ebert og Stresemann, og Hitler udnævnte sig selv til Rigskansler. Nu blev der indkaldt til Præsidentvalg, og der var ved dette tre Kandidater: *Hindenburg, Thälmann,* en elsket og afholdt Mand indenfor Arbejderpartiet, og saa Adolf Hitler! Det var interessant at se disse tre saa vidt forskellige Mænd afbildet paa de store Valgplakater — den store Feltmarskal i sin Uniform, Havnearbejderen Thälmann, en stor Kæmpe med et lidt skaldet Hoved, men med et Par store blaa trofaste Øjne, og saa Adolf med sit Haar lagt ned i Panden og med et lille Overskæg à la Charlie Chaplin, en spydig Fyr ved Siden af de to andre. Valget falder omsider paa Hindenburg. Nu begyndte Nazistyret rigtigt at tage fat for Alvor. Da de først havde faaet Magten, blev der ikke noget af de store Løfter, der var givet. Piben fik en anden Lyd — der

kom Skat paa Margarine, Salt og en Mængde andre Ting. Lys og Gas blev ogsaa dyrere. Nu skulde der hemmeligt oprustes, og Skyden hørte til Dagens Orden, der opstod Gadekampe mellem forhenværende Reichswehr, Socialdemokrater og Kommunister paa den ene Side og Nazister paa den anden Side. Naar en Nazist skød en Mand ned bagfra, som det hændte, da en Socialdemokrat var ved at opklæbe en Plakat paa Hjørnet af Frugtalle og Ferreinstrasse i Hamborg, blev Nazisten hædret og fik en Stilling indenfor Partiet. (Jeg vil ikke nævne hans Navn her). Men naar det modsatte skete, at en Nazist blev skudt, saa blev ikke alene han, der skød, halshugget, men hans 5 à 6 Kammerater, som stod i Klynge om ham, maatte ogsaa af med Hovedet. De blev erklæret for medskyldige. Det gik for sig i Hamborg med Guillotinen og i Altona med Haandøksen. Det hørte til Dagens Orden, at 10 à 20 blev halshugget. Mest unge Mennesker paa 18—20 Aar. I samme Hus, hvor jeg havde Forretning, boede paa første Sal en ung Mand til Leje, som var Skriver i Tinghusbygningen i Altona. Han fortalte mig, hvad han havde set med egne Øjne fra et Vindue, som vendte ud mod Fængslets Gaard i Altona, da en Henrettelse foregik. Et Par enkelte skreg efter deres Mor, og andre gik i Døden med krum Arm og knyttet Næve (Kommunisthilsen) og med Raabet: Rot Front! Imidlertid bredte Nazipropagandaen sig, og mange, som ikke havde nogen rigtig Beskæftigelse, og som aldrig før havde haft Interesse for Politik, meldte sig i Massevis ind i Partiet. Gamle og Unge fik gratis Øl i lange Baner og blev iklædt Uniformer, og ingen af Hitlers tolv Løfter blev holdt. Tværtimod kom der Skat paa Margarine, Salt og Sukker, og Gas og Elektricitet blev dyrere. Nu skulde der bruges mange Penge til hemmelig Oprustning. Nu begyndte først Alvoren i Nedgangen i Forretningslivet. Den ene Konkurs

fulgte efter den anden, den ene trak den anden med sig, og Selvmord hørte til Dagens Orden. Alene i mit Kvarter var der ikke mindre end fire Slagtermestre, der aflivede sig selv, to ved Hængning og to ved Skydning. En af vore ældste og største Slagtermestre, der boede lige om Hjørnet, hvor jeg havde Forretning, hængte sig en skønne Dag, men blev rettidigt skaaret ned. Fjorten Dage efter forsøgte han det for anden Gang, og da lykkedes det ham. En anden Kollega i Nabogaden hængte sig i sin Butik og havde en stor Plakat paa Maven, hvorpaa der stod: »Hitler hat die Schuld«. To andre skød sig. Alle fire Selvmord skete i samme Kvarter. Jeg nævner disse Selvmord alene indenfor et enkelt Fag for at vise, hvor stor Nøden var indenfor Forretningslivet. Hveranden Butik stod tom i samme Kvarter, og selv Indehavere af store Ejendomme gik rabundus. Saa var der intet andet at ty til end die Wohlfart (Socialhjælpen), som efter Loven skulde træde til. Men for at dække denne Udgift til Staten, blev alle, der var i Stand til at udføre legemligt Arbejde, sat til Tvangsarbejde, og det bestod for det meste i at rydde ukultiveret Terræn, saa der her kunde bygges store Flyvepladser. Lønnen var nogle faa Phennig om Dagen plus Socialhjælpen uden Hensyn til Rang og Stand. De ældre maatte ud tre Dage om Ugen og de yngre fire til fem Dage. De andre Dage skulde de møde til Kontrol. De fik Togbilletter til og fra Arbejdspladsen godtgjort, men de maatte selv have deres Madpakke med. Til dette Maaltid, som de nød i Pausen, fik de en stor Kop Te uden Sukker, som serveredes i en Blikkop. De fik udleveret Arbejdstøj samt Skovl og Spade. Efter Omklædningen om Morgenen blæste Formanden i sin Fløjte, og saa maatte de alle stille sig op i Geled, for at det kunde kontrolleres, om alle var til Stede. Det var en Kontrol som med Tugthusfanger. Hvis en af de ældre meldte sig syg og blev væk,

fik vedkommende omgaaende en Skrivelse om at møde hos Nazilægen til grundig Undersøgelse, og der skulde meget til, for at Sygdommen kunde blive godkendt. Hvis vedkommende havde en god og dygtig Antinazist til Læge, og denne med sin fulde Energi gik ind for Patienten, var der Haab. Det var en haard og trist Tid for os alle, og Jødeforfølgelserne tog til i en uhyggelig Grad. Synagogerne blev sat i Brand i Jødekvarterne, og store jødiske Villaer blev besat af Naziførerne, og de fleste af Beboerne, enten det var store Forretningsdrivende, Apotekere, Læger eller Sagførere, blev alle deporteret til Koncentrationslejr, medens Nazibanditter beslaglagde deres Huse og Formuer. Da Jøderne var en stor Bestanddel af min Kundekreds — de holdt af gode Kager, og de tog ikke Hensyn til Prisen — tabte jeg ogsaa ved Forfølgelsen, og de fleste af mine Kollegaer led samme Skæbne.

INDHOLD

En Kunstnerskæbne fra det attende Aarhundrede — Frederik la Croix. Af Adjunkt Aage F. Blomberg 289

Da Engelskmanden kom — Dagbogsoptegnelser af Henrik Johan Tauber. Ved Rektor, Dr. phil. Kjeld Galster 299

To Fædrelandssange. Af Lærer Johan Jensen 316

Reedtz-Thott — En Karakteristik i 50 Aaret for hans Afgang som Konseilspræsident. Af cand. mag. Gunnar Hansen. 323

Den historiske Udvikling af det tysk-russiske Forhold. Af Kaptajnløjtnant V. K. Sørensen 331

Filippinerne — den nye Stat i Stillehavet. Af stud. jur. Erik Koch 343

Otteogtyve Aar i »Das grosse Vaterland«. Af Repræsentant Chr. F. Lissau 352